

Bespreking van het Bijbelboek Daniël

door J.G. Fijnvandraat

De 12 hoofdstukken vers voor vers verklaard

Daniël Hoofdstuk 7

HOOFDSTUK 7 - EEN MACHTIG PERSPECTIEF

In het eerste jaar van koning Belsazar krijgt Daniël een droom betreffende een viertal koninkrijken. Volgens de meeste uitleggers gaat het daarbij om dezelfde vier als die in de droom van Nebukadnezar werden voorgesteld. We onderschrijven die gedachte. De andere opvattingen gaan we echter niet stilzwijgend voorbij; ze zijn in een excursus aan het eind van dit boek behandeld.

Het onderwerp van Dan.2 en Dan.7 moge hetzelfde zijn, de weergave vertoont belangrijke verschillen in aspect:

1. Aan Nebukadnezar worden de rijken voorgesteld als een imposant beeld, geweldig groot en stralend vanwege zijn samenstelling, echter van hoofd tot voeten afnemend in heerlijkheid. God laat daarmee zien hoe de mens het gezag dat Hij hem heeft toevertrouwd niet in die majesteit bewaart die Gods gezag kenmerkt. Het majestueuze beeld is ook niet een eeuwig bestaan beschoren. De wereldrijken worden vernietigd en God neemt het gezag - om zo te zeggen - weer in handen door het koninkrijk van de Messias op te richten.

Daniël ziet de rijken als vier verscheurende dieren, waarvan het vierde alle andere overtreft in gewelddadigheid. Dan.7 beschrijft niet de uiterlijke, afnemende glans van de rijken, maar het innerlijk, het wezen van deze machten: roofzucht, misbruik van macht, geweld en, wat het laatste rijk betreft: vervolging van de gelovigen en lastering van God. En hier geen afname maar toename, namelijk in boosaardigheid en gewelddadigheid.

2. Nebukadnezar zag de rijken niet ontstaan. Hem wordt een compleet beeld getoond en de uiteindelijke ondergang ervan. Daniël ziet de rijken na elkaar ontstaan. Ook in zijn geval ligt de nadruk op het feit, dat deze rijken tenslotte hun ondergang tegemoet gaan, en het vijfde rijk, dat van de Zoon des Mensen, wordt opgericht.

3. Het gezicht van Daniël bevat veel meer details dan de droom van Nebukadnezar. Het vierde rijk wordt bijv. veel uitgebreider geschetst en ook het Messiaanse rijk wordt uitvoeriger aangeduid. Daarbij valt tevens op, dat de aankondiging ervan hier veel directer is. In Dan.2 wordt het vijfde rijk alleen symbolisch voorgesteld en wel als een steen, die het beeld verbrijzelt en die daarna een grote berg wordt. Hier in Dan.7 daarentegen wordt Christus in persoon gezien en aangeduid als 'iemand gelijk een mensenzoon'. Bovendien wordt er gesproken over de 'heiligen' die het koninkrijk beërven.

4. In het droomgezicht van Nebukadnezar wordt niets vermeld over de verhouding van het vierde wereldrijk tot het volk van God. In het visioen dat Daniël ontvangt wordt daarop juist sterk de aandacht gevestigd. Om het met de woorden van een ander te zeggen:

Bij Nebukadnezar stond de wereldgeschiedenis, bij Daniël stond het koninkrijk Gods op de voorgrond. (H. Bultema, Daniël 2e dl, p.6)

Met deze opmerkingen is tevens de vraag beantwoord waarom we hier opnieuw een profetische uiteenzetting van de vier wereldrijken krijgen. Het blijkt namelijk geen herhaling te zijn, maar een andere belichting van hetzelfde onderwerp. Een herhaling op zichzelf heeft echter ook al betekenis als een beklemtoning van het onderwerp dat behandeld wordt. Heel duidelijk wordt dat bevestigd door het woord van Jozef tot Farao: 'Dat de droom tot tweemaal toe aan Farao herhaald is, wil zeggen dat de zaak bij God vast staat en dat God die haastig zal volbrengen' (Gen.41:32). Meestal echter wordt in de Schrift iets niet op exact dezelfde wijze herhaald, maar wordt de zaak waarom het

gaat van een andere kant belicht, of vindt er een uitbreiding plaats van het eerder meegedeelde. Dat is ook hier het geval.

Dezelfde rijken

De opvatting dat het in Dan.7 om dezelfde rijken gaat als in Dan.2. steunt op de volgende argumenten:

1. In beide gevallen is sprake van vier rijken,
2. In beide gevallen valt de regeringsduur van het vierde rijk in twee perioden uiteen. Bij het beeld is dat de periode van het ijzer met daaropvolgend de periode gekenmerkt door ijzer en leem. Bij het vierde dier van Dan.7 onderscheiden we de periode van het beest in het algemeen en de periode van de kleine horens die zich onder de tien horens een bijzondere plaats veroverd. Vergelijking met Openb.17 laat zien dat de tien horens eerst in de eindfase van het rijk optreden en een aparte periode in het bestaan van het dier aanduiden.
3. In beide gevallen gaat het om vier rijken, die de gehele periode omspannen vanaf Daniëls tijd tot aan het moment van de oprichting van het Messiaanse rijk.
4. Bij het beeld stelt het gouden hoofd het Babylonische rijk voor, en de volgende rijken worden door de Schrift zelf aangeduid als het Medisch-Perzische, het Grieks-Macedonische en het Romeinse rijk (zie de uitleg van Dan.2 in deel I). Bij de dieren wijzen de symbolen naar deze zelfde vier rijken heen.

Oorsprong in ver verleden

Terecht merkt Gaussen op dat de vier rijken wat hun nationale oorsprong betreft alle teruggaan op een ontstaan in de achtste eeuw voor Christus. Het Romeinse rijk is terug te voeren op de stichting van Rome door Romulus en Remus in 753 v.Chr. Het Babylonische rijk gaat in de geschiedenis terug tot op de tijd van Nabonassar, te weten 747 v.Chr. Het Medische rijk laat men beginnen met de regering van Dejoces in het jaar 710 v.Chr. En de oorsprong van het Macedonische rijk moeten we in ca. 795 v.Chr. plaatsen toen het gesticht werd door Caranus (zie Gaussen, p.115). Als wereldrijken die het gebied rond de Middellandse Zee in bezit nemen en hun heerschappij over Palestina uitstrekken, treden ze echter pas veel later voor het voetlicht. Profetisch beginnen ze hun loop met het Babylonische rijk, als dat zijn heerschappij in Palestina gevestigd heeft, en ontstaan ze na elkaar in de volgorde die Daniël zo duidelijk heeft aangegeven. De regeringstijden zijn van dat gezichtspunt uit gezien als volgt:

Babylonische rijk	van 605	- 539 v.Chr.
Medisch-Perzische rijk	van 539	- 331 v.Chr.
Grieks-Macedonische rijk	van 331	- 63 v.Chr.
Romeinse rijk	van 63 v.Chr.	- 476 (1453) n.Chr.

Sir Robert Anderson heeft in verband met Dan.2 een goede indicatie gegeven van wat er plaatsvond toen het Babylonische rijk de macht over Israël kreeg. Zijn woorden verduidelijken treffend wat we onder de tijden van de volken hebben te verstaan.

De voorzegde heerschappij van Juda (Gen. 49:10 JGF) strekte zich veel verder uit dan slechts het bezit van de voornaamste positie onder de stammen van Israël.

Het was de scepter van een imperium dat toevertrouwd werd aan de Zoon van David. 'Ik zal hem tot een eerstgeborene stellen, tot de hoogste van de koningen der aarde' (Ps.89:28). 'Mogen alle koningen zich voor hem neerbuigen, alle volken hem dienen' (Ps.72:11). Dat waren de beloften die Salomo erfde, en de korte tijd van glorie van zijn heerschappij gaf er bewijs van hoe volledig ze zouden zijn vervuld als hij niet tot dwaasheid vervallen was en niet tegen het zinnelijk genot van het ogenblik de schitterendste vooruitzichten verkwanseld had die ooit een sterfelijk mens zijn voorgesteld.

Nebukadnezars droom van het grote beeld, en Daniëls gezicht en uitleg van de droom, waren een Goddelijke openbaring dat de verbeurde scepter van het huis van David overgegeven werd in handen van de volken, om daarin te blijven rusten tot de dag dat 'de God des hemels een koninkrijk zal oprichten, dat in eeuwigheid niet zal te gronde gaan'. (Anderson, p.31)

Omdat de voorzegging in Gen.49:10 de indruk wekt, dat Juda de eeuwen door constant de opperheerschappij in handen zou hebben, geeft Anderson in een voetnoot de volgende verklaring:

Dit kan niet betekenen dat de koninklijke heerschappij door het huis van Juda zou worden uitgeoefend tot aan de komst van Christus. Hengstenberg heeft het als volgt geïnterpreteerd: 'Juda zal niet ophouden als stam te bestaan en zal ook de voorrang niet verliezen, totdat het verhoogd zal zijn tot een grotere eer en glorie door de grote Verlosser, Die uit hem zal voortkomen, en aan wie niet alleen de Joden, maar alle naties op aarde zullen gehoorzamen...' De betekenis van de voorzegging was en is dus niet dat Juda de koninklijke heerschappij zou uitoefenen totdat Christus kwam en die dan zou kwijtraken ...maar dat de voorrang van Juda onherroepelijk gevestigd wordt in Christus - en dat niet geestelijk maar ook daadwerkelijk in het koninkrijk waarvan Daniël profeteert. (Anderson, p.32,33)

Wereldgeschiedenis is Gods geschiedenis

Wanneer we ons in dit hoofdstuk weer gaan bezighouden met een belangrijk gedeelte uit de wereldgeschiedenis, zullen we opnieuw moeten beseffen dat de bedoeling van dit hoofdstuk niet is ons een geschiedenisles te geven. U herinnert zich nog wel de uitspraak 'All history is His story': 'heel de geschiedenis is Zijn (d.i. Gods) geschiedenis'. Dit gedeelte laat zien hoe God alle dingen bestuurt en alles heenleidt naar zijn doel: de oprichting van het rijk van de Messias. Het gaat God om de verheerlijking van zijn Zoon en het gaat de Zoon om de verheerlijking van God.

Het onthullen van de wereldgeschiedenis is voor God slechts van belang als en in zover ze te maken heeft met bovengenoemd doel en ze in verbinding staat met zijn volk op aarde. Dat blijkt heel duidelijk in de eerste vermelding van een stukje wereldgeschiedenis in Gen. 14.

Bij de bestudering van dit hoofdstuk moet het ons in zekere zin gaan als Daniël. Het voorgestelde moet ons hart raken en ons ontroeren en het woord moet een plaats krijgen in ons hart en niet slechts in ons hoofd (zie vs.28).

Indeling van hoofdstuk 7

vs. 1-6 het eerste gezicht (of: eerste deel van de nachtgezichten) betreffende het opstijgen van de vier dieren uit de zee en een nadere beschrijving van de eerste drie ervan;

vs. 7, 8 de afzonderlijke beschrijving van het vierde dier;

vs. 9, 10 de beschrijving van de tronen van het gericht en van de Oude van dagen;

vs. 11, 12 het oordeel over de vier dieren; vs.13,14 de komst van de Mensenzoon; vs.15-28 nadere uitleg aangaande het vierde rijk in verband met de vervolging van de heiligen, tweede aankondiging van de oprichting van het koninkrijk van de Messias, sluitend met een mededeling over de goedsgesteldheid van de profeet.

7:1

In het eerste jaar van Belsazar, de koning van Babel, zag Daniël een droom en gezichten die hem op zijn legerstede voor ogen kwamen. Toen schreef hij de droom op.

Belsazar is de laatste vorst van het Babylonische rijk. Met hem zou het rijk ten onder gaan. Kenmerkend is het, dat Daniël in het eerste jaar van deze vorst een gezicht ontvangt, dat niet alleen de vergankelijkheid van dat eerste rijk aangeeft, maar ook de ondergang van alle vier rijken verhaalt.

Daniël heeft dat wat hem in de droom werd voorgesteld goed in zich opgenomen, en daarna schriftelijk vastgelegd. We hebben een ooggetuigeverslag van de ziener zelf.

Mag Daniël onder de regering van de opvolgers van Nebukadnezar langzamerhand min of meer in het vergeetboek geraakt zijn, bij God staat hij als profeet 'hoog genoteerd' en de tijden van teruggetrokkenheid kunnen juist gediend hebben om hem geestelijk nog rijper te maken en geschikt om veel verdergaande openbaringen te ontvangen dan in de eerste tijd van zijn loopbaan. De belangstelling voor de Goddelijke, geestelijke dingen is bij Daniël bij het ouder worden niet afgenomen, integendeel. We hebben in deze Godsman een lichtend voorbeeld van trouwe dienst, dat ons wel mag aanspreken.

Het eerste jaar van Belsazar: Wanneer Belsazar als mederegent van zijn vader aan het bewind gekomen is, weten we niet precies. Zijn vader Nabonidus regeerde van 556-539 v.Chr. Nu weten we dat deze vorst tenminste tien jaar vertoefd heeft in het gebied van Tema in Arabië. Daarna keerde hij terug naar Babylon, waar hij diverse bouwwerken oprichtte en actief was om de bevelen van Sin, de maangod, op te volgen. Belsazar moet dus minstens tien jaar als koning te Babel hebben geregeerd. Unger schrijft dat hij volgens Babylonische gegevens in 553 v.Chr. aan de regering moet zijn gekomen (p.298). Maier (p.260) stelt de reis van Nabonidus naar Tema op het jaar 550/549 en beschouwt het eerste jaar van Belsazar als het jaar 548 v.Chr. Hij geeft in een voetnoot aan dat de meningen verdeeld zijn en noemt de volgende jaartallen: 560 v.Chr. (Hartenstein); 552/551 v.Chr. (Baldwin) en 550 v.Chr. (Aalders).

Belsazar, de koning van Babel: Over deze vorst is al voldoende meegedeeld in het eerste deel van deze beschouwing. Van belang is alleen nog te onderstrepen dat hij hier net als in hst.5 koning van Babylon genoemd wordt. Een titel die hem gezien zijn positie terecht door Daniël wordt gegeven.

Droom en gezichten: Zie deel I p.106,107,135,146,234 en 236.

Op zijn legerstede: Zie 2:28;4:5,10,13.

Die ...voor ogen kwamen: Letterlijk staat er 'gezichten van zijn hoofd' (zie 2:28;4:5,10,13;7:15). Daarmee wordt aangegeven dat hijzelf die gezichten zag; dus 'met eigen ogen'.

Toen schreef hij de droom op: We krijgen de duidelijke mededeling, dat Daniël zelf de droom en de gezichten beschreven heeft. Dat als taalvorm de derde persoon gebruikt wordt, behoeft daarmee niet in strijd te zijn. We komen dat verschijnsel meer tegen (zie bijv. 1Kron.17:18 en Joh.17:3). Het slotvers is trouwens verhelderend, want daar schrijft de profeet over zichzelf zowel in de eerste als in de derde persoon. Dat ondersteunt dus de mededeling van vs. 1 dat hij dit bericht heeft opgesteld. Overigens behoeft uit de woorden 'hij schreef op' niet per se afgeleid te worden dat hij eigenhandig schreef. In hst.6:26 komen we namelijk dezelfde mededeling tegen, en we mogen aannemen dat Darius in zijn geval gebruik gemaakt heeft van een schrijver alsook van overschrijvers, die de brief vermenigvuldigden. Gaan we wel uit van de opvatting dat Daniël eigenhandig is gaan schrijven, dan volgt uit de mededeling aan het slot van vs. 1 nog niet, dat Daniël terstond is opgestaan, schrijfmateriaal gepakt heeft en tijdens het zien van de visioenen is gaan schrijven. Hij zal dat na afloop gedaan hebben (aldus Calvijn).

7:2, 3

Begin van het bericht. Daniël hief aan en zeide: Ik had in de nacht een gezicht, en zie, de vier winden des hemels brachten de grote zee in beroering, en vier grote dieren stegen uit de zee op, het ene verschillend van het andere.

Daniël gaat de gezichten, die hij in de nacht ontving, ordelijk weergeven. Dat volgt uit het openingsvers en blijkt ook uit het hoofdstuk zelf. Iedere keer kondigt de profeet een nieuw gezicht (of een nieuw onderdeel van het gezicht) aan: 'Ik had in de nacht een gezicht' (vs.2); 'Daarna zag ik' (vs.6); 'Daarna zag ik in de nachtgezichten' (vs.7); 'Terwijl ik bleef toekijken' (vs.9); 'Toen keek ik toe' (vs.11). Het geheel krijgt zo het karakter van een betrouwbaar verslag. Tevens wordt het daardoor een levendige schildering. Het ene tafereel na het andere ontvouwt zich voor zijn oog, en met onafgebroken aandacht blijft hij toekijken. In de grootste spanning volgt hij wat de Heer hem toont. Mochten wij altijd zo nagaan en in ons opnemen wat God ons duidelijk wil maken!

Dat de profeet sprekend wordt ingevoerd kan een aanwijzing zijn dat hij het geschrevene gedicteerd heeft, maar dat hoeft niet per se. Taal en stijl van de oosterling zijn veel beeldrijker en flexibeler dan van ons westerlingen.

De profeet ontvangt deze gezichten in een droom in de nacht, maar dat wil niet zeggen, dat het ontvangen van een dergelijke openbaring van God aan de nacht gebonden zou zijn. Dit blijkt uit Dan. 9:21. Er is dan ook niets geheimzinnigs bij, zoals bij spiritistische séances die in het duister bedreven moeten worden.

Daniël ziet hoe de vier winden van de hemel de grote zee in beroering brengen. Bij *de* vier winden zullen we moeten denken aan de winden uit de vier windstreken noord, zuid, oost en west. Dat duidt

op een gebeuren dat de hele (toenmaals bekende) aarde raakt. Het getal vier heeft vaak met de hele schepping, het aardrijk of de wereld te maken (Jes.11:12; Jer.49:36; Ezech.37:9; Dan.11:4; Zach.2:6;6:5; Matth.24:31; Openb.7:1;20:8). Dat God natuurwerkingen in zijn macht heeft en dat ze ‘luisteren’ naar zijn bevelen wordt in menige Schriftplaats betuigd (1Kon.19:11; Ps.104:3; 135:7; 148:8; Spr.30:4; Jer.51:16; Jona 1:4; Matth.8:27; Mark.6:51; Luk.8:24). Zo heeft God ook macht over de strevingen en bewegingen van mensen en volken.

De *winden* stellen de onzichtbare invloeden voor die God uitoefent om de hier aangekondigde profetische gebeurtenissen te doen plaatsvinden. In zijn regering kan God daarbij gebruik maken van de hoogmoed van de volken en hun heersers, van hun veroveringszin en winstbejag (denk bijv. aan Jes.10:5-19), hun ideologische strevingen, en van alles wat mensen en volken beweegt om tot een bepaalde actie over te gaan. In Openb.7:1 lezen we van vier engelen, die de vier winden van de aarde moeten vasthouden totdat de slaven van God verzegeld zijn. Uit vs.3 blijkt, dat in dit geval de winden schade zullen toebrengen aan de aarde en de zee. God gebruikt invloeden en machten om zijn gerichten over de aarde te brengen, waarbij de knechten van de Heer beveiligd worden door de verzegeling aan hun voorhoofd. In Jer.49:36 treffen we een soortgelijke uitdrukking aan als in Dan.7:2 en Openb.7:1. Die tekst luidt namelijk: ‘Ik breng over Elam vier winden van *de vier hoeken des hemels* en Ik verstrooi hen naar al die windstreken’. Dit ziet op het oordeel van God over Elam (Medië, met eventueel Perzië). Een oordeel dat door vijanden aan Elam wordt voltrokken. Denk daarbij aan het optreden van Alexander de Grote. Een symbolisch gebruik van het woord ‘wind’ merken we ook op in teksten als: Jer.4:11,12 (vgl. vs.25); Jes.29:6; 41:16; Ezech.13:11; Amos 1:14; Nah.1:3; Ef.4:14. Soms is er sprake van stormwind, zoals in Jer.25:32,33. In dat geval betreft het een machtige, plotseling werkende invloed, die volkeren doet optrekken om te verderven. We moeten ervoor oppassen niet zonder meer de winden gelijk te stellen met dat wat door de winden voortgedreven wordt. Onder cue winden genoemd in Jer.4:11,12 en 49:36 moeten we dus niet de legerscharen zelf verstaan (conform Aalders, p.35). Zo gaat het niet aan om in het geval van Jer.25:32,33 de wind gelijk te stellen met de twist of de strijd onder de volken (contra Uriah Smith, p.103). Er is natuurlijk een nauw verband, maar we moeten blijven bij het gegeven dat de wind een invloed voorstelt, die volkeren drijft. Die invloed zelf kan men niet zien, maar de uitwerking ervan wel. Op een dergelijke wijze gebruikt ook de Heer Jezus het beeld van de wind in zijn gesprek met Nicodemus (Joh.3:8).

Met ‘de grote zee’ wordt niet zo maar een onbekend groot water aangeduid, zoals men zou kunnen denken. Nee, de term was voor de Joden overbekend als benaming voor de Middellandse Zee, en dat ter onderscheiding van de Dode Zee of Zoutzee, de Zee van Tiberias of van Galilea en de Rode Zee. Ook grote rivieren worden in de Schrift als zee aangeduid. Dat is het geval met de Nijl (Jes.11:15; 19:5) en de Eufraat (Jer. 51:36).

De benaming Grote Zee komen we tegen in Num. 43:6,7; Joz. 1:4; 9:1; 15:12,47; 23:4; Ezech.47:10,19,20; 48:28. Dit is een zo veelvuldig gebruik, dat hier in Daniël aan de letterlijke betekenis niet getornd kan worden (contra D.J.de Groot, p.157, e.a.; conform Gaussen, p.112, e.a.).

Daniël ziet zich dus verplaatst naar de Middellandse Zee, waaraan het land Israël grenst. In dat land moeten we hem in zijn droom gesitueerd denken. De zin van deze exacte mededeling kan moeilijk anders zijn, dan dat het gebeuren dat hem getoond wordt zich gaat afspelen rond die Middellandse Zee. Overigens ligt de nadruk op de symbolische betekenis van het begrip ‘zee’. Dat blijkt uit het feit dat uit de zee vier dieren opstijgen, die normaliter niet in het water thuis horen. Het laatste dier is zelfs een dier dat in het dierenrijk niet voorkomt. Welnu, in symbolische zin moeten we onder de zee de volkerenzee verstaan (Ps.65:8; Jes.5:30; 17:12; 57:20; 60:5; Jer.6:23; 51:42; Ezech.26:3). Verwant hiermee is het begrip ‘wateren’ en ‘rivieren’ waarmee eveneens volkeren worden aangeduid, maar dan minder massaal (Jes.8:7; Openb.17:15).

Het hoeft geen betoog dat met *de dieren* geen letterlijke dieren bedoeld zijn. Er bestaan geen leeuwen met vleugels en geen panthers met vier koppen en vleugels. We wezen er ook al op, dat het vierde dier zelfs geen echt dier is. Het gaat bij deze voorstelling dus uitsluitend om de zinnebeeldige betekenis en die volgt onmiskenbaar uit vs. 17, waar gezegd wordt dat het om vier *rijken* gaat. De voorstelling van een rijk door een dier of een vogel komen we trouwens meer tegen. We komen daar bij de bespreking van vs.4 op terug. In vs.3 is sprake van *grote* dieren. Dat wil zeggen, dat het

niet om onbeduidende koninkrijkes gaat, maar om machtige rijken. En zoals de dieren onderling verschillen, zo zullen die rijken ook kenmerkende verschillen vertonen.

De gedachte, dat rijken door ‘dieren’ worden verzinnebeeld, is ons trouwens zo vreemd niet: we spreken ook van de Russische beer, de Duitse adelaar en de Nederlandse leeuw. Wij denken, vooral bij die laatste, dan meer aan de *fierheid* dezer dieren, maar de Bijbel denkt aan minder mooie eigenschappen dezer roofdieren. (Veldkamp, p.110; vgl. Bultema, p.7)

In die droom, waarvan Daniël ‘de hoofdzaak der dingen’ (vs. 1) met weglating van alle bijkomstigheden, zelf heeft genoteerd, zag de ziener een grote zee, waarover de vier winden des hemels losgebroken waren (vs.2). Dat was dus één wilde, kokende, bruisende en schuimende massa. Is de zee ‘van nature’ al steeds in beweging, nog veel erger wordt het, als de storm er overheen raast en dan nog wel uit alle vier windhoeken tegelijk. Zo’n woest opgezweepte zee met allesvermielende, torenhoge golven, zag Daniël in z’n droom. De werkelijkheid die er door verzinnebeeld wordt, is niet minder huiveringwekkend en verschrikkelijk. Men behoeft maar even te denken aan de miljoenenlegers die gewapend tegenover elkander staan, aan brandend neerplofende vliegtuigen en getorpedeerde schepen, en de droom is al geen droom meer, maar rauwe realiteit. De felbewogen zee is hier (evenals in de Openbaring van Johannes) beeld van de wolkenwereld, die altijd in beweging is, waarin het stéeds botst en borrelt en kookt, maar soms, als de volken elkaar naar de keel vliegen, wordt de botsing zo hevig, dat het lijkt of de storm van vier kanten tegelijk is losgebarsten over de volkerenzee. (Veldkamp, p.109,110)

Begin van het bericht: De Statenvertaling heeft: ‘Hij zeide de hoofdsom der zaken’, NBG: ‘Begin van het bericht’. Nu staat er voor ‘begin’ of ‘hoofdsom’ letterlijk: ‘de kop’ of ‘het hoofd’. En dat kan inhouden ‘het belangrijkste’, óf ‘dat waarmee het begint’, dus ‘het begin’. Vervolgens heeft de Statenvertaling ‘hij zeide’ waar NBG ‘bericht’ heeft. Bij dit vers geeft Aalders een verhelderende verklaring.

Niet alleen wordt vermeld dat Daniël een droom had, maar ook dat hij deze beschreef, althans de hoofdzaken ervan op schrift bracht, dus met weglating van het bijkomstige als bijvoorbeeld een meer gedetailleerde beschrijving van bijzonderheden. In het Aramees staat er letterlijk: ‘de hoofdzaak der dingen zeide hij’ (gelijk ook onze Statenvertaling heeft); waar hier echter sprake is van het opschrijven van de droom, schijnt het juister te vertalen, zoals wij hebben gedaan: ‘gaf hij in woorden (nl. geschreven woorden) weer. (Aalders, p.127,128)

Stegen uit de zee op: In vs. 17 lezen we dat de dieren uit de aarde opstijgen. Dit lijkt in tegenspraak met elkaar. In letterlijke zin kan noch het een noch het ander, en beide tegelijk al helemaal niet. De voorstelling is echter symbolisch: de oorsprong van de rijken (de ‘dieren’) wordt onder twee verschillende aspecten beschouwd. In vs.2 wordt het *politieke* ontstaan van de rijken geschilderd en dan gezien in de regeringswegen van God (Hij laat de winden waaien). Zo gezien ontstaan de rijken uit de woelingen van de volkerenzee. In vs. 17 wordt echter gedacht aan hun *morele* oorsprong. In tegenstelling tot het rijk van de Messias, dat hemels van oorsprong is, zijn de wereldrijken aards en dus vergankelijk. Een vergelijking met Openb.13 is hier wel op zijn plaats. Daar wordt van het eerste beest gezegd, dat het uit de zee opstijgt en van het tweede dat het uit de aarde opkomt. Van het eerste beest wordt in Openb.17:8 ook nog betuigd dat het uit de afgrond opkomt. Ook hier zullen we moeten denken aan verschil in aspect. Wat zijn politieke ontstaan betreft, komt het eerste beest uit de zee, dat is uit de woelingen van de volkenzee. Anderzijds echter is het de duivel die het macht verleent (Openb.13:2,3). Dat wordt voorgesteld door ‘opstijgen uit de afgrond’. Bij het tweede beest, dat twee horens als van een lam heeft, kan ‘opstijgen uit de aarde’ - (net als in Dan.7:17) zien op het contrast met komen uit de hemel, wat van het Lam geldt. Maar het kan, omdat het in hetzelfde hoofdstuk voorkomt, ook wel in tegenstelling staan met de opkomst van het eerste beest uit de zee. Dan moet er mee bedoeld zijn, dat het uit een stabielere toestand ontstaat. Persoonlijk kies ik echter voor de tegenstelling met ‘hemel’, dus een contrast met de oorsprong van het Lam.

Uit vs.3 mag niet afgeleid worden dat de vier dieren tegelijk voor het voetlicht treden. Daniël ziet ze kennelijk na elkaar opstijgen; dat volgt uit het herhaalde ‘daarna’ in vs.6 en 7. Het blijkt ook uit vs.23, waar het laatste rijk niet gekenschetst wordt als een vierde rijk *naast* drie anderen, maar als het vierde rijk *na* drie anderen.

Het eerste geleeke op een leeuw, en het had adelaarsvleugels. Terwijl ik bleef toezien, werden het de vleugels uitgerukt, en werd het van de grond opgeheven en op twee voeten overeind gezet als een mens, en werd het een mensenhart gegeven.

De beschrijving van de vier dieren vertoont een eigenaardigheid. Er staat namelijk niet wat voor dieren het *zijn*, maar op wat voor dieren ze *gelijken* (de Statenvertaling geeft dat weer met ‘was als’ of ‘gelijk’). Dit betekent dat de dieren waardoor de rijken worden voorgesteld, op zichzelf niet kunnen weergeven wat het dier profetisch kenmerkt. Dat we met een symbolische voorstelling te doen hebben wordt hierdoor nog eens onderstreept. In zo’n voorstelling kunnen elementen worden toegevoegd die in de realiteit bij de betreffende zaak niet thuis horen.

Het eerste dier lijkt op een *leeuw*. Het rijk dat door deze leeuw wordt voorgesteld, wordt dus gekenmerkt door kracht om de grootste prooi te bemachtigen, majesteit en onverschrokkenheid. Wat het tweede kenmerk betreft, dat van majesteit, moeten we bedenken dat de leeuw bekend staat als de koning van de dieren. Het beeld van de leeuw is echter onvoldoende om alle aspecten van dit rijk weer te geven. Er wordt namelijk gezegd, dat de leeuw *ade-*

laarsvleugels bezit. Dat slaat op snelle uitbreiding van het rijk door verovering. Zie voor de leeuw: Gen.49:9; 2Sam.1:23; 1Kron.12:8; Ps.22:14; Jes.5:29; Jer.2:15,30; Ezech.22:25; Zef.3:3. Zie voor de arend: 2 Sam.1:23; Job 9:26; Spr.23:5; Jes.40:31; Jer.4:13; Klaagl.4:19; Ezech.17:3,7; Hos.8:1; Hab.1:8.

Bij de bespreking van de droom van Nebukadnezar hebben we er al bij stilgestaan dat het eerste rijk dat in Dan.2 en 7 wordt aangeduid, *het Babylonische rijk is*. Dit rijk wordt inderdaad gekenmerkt door een geweldige ontplooiing van macht en door snelle gebiedsuitbreiding. Daarnaast is de majestueuze verschijning van Babel bekend. Zelfs de puinhopen van de stad laten daarvan iets zien. Het beeld van de leeuw en de arend wordt in andere schriftplaatsen speciaal voor Babel gebruikt (de leeuw: Jer.2:15; 4:6,7; 5:6; 49:19; 50:17; de arend: Deut.28:49; Jer.4:13; 48:40; 49:22; Ezech.17:3,12,17; Hab.1:8). Niet onvermeld mag blijven, dat in Babel veel schilderijen en ook beelden van leeuwen voorkwamen. Ook andere rijken worden met een leeuw vergeleken: Assur (Jer.50:17); Egypte (Ezech.32:2); Elam (Jer.50:44). Zo wordt ook Egypte met een arend vergeleken (Ezech.17:7).

De beschrijving gaat echter verder. Daniël blijft gespannen toekijken en merkt op, dat het dier de vleugels worden uitgerukt. Aan de snelle uitbreiding van het machtsgebied komt dus een eind. Er gebeurt nog iets: het dier wordt overeind gezet op twee voeten als een mens en het wordt een mensenhart gegeven. Dit is precies het omgekeerde van wat Nebukadnezar overkwam toen hij zich verhief op zijn macht en grootheid. In plaats van een mensenhart werd hem toen een dierenhart gegeven (Dan.4:16; 5:20). Hier gaat het echter niet om de persoon van Nebukadnezar of een van zijn opvolgers, maar om het rijk als zodanig. Hooguit is het een zijdelingse verwijzing.

Moeten we het zetten van het dier op zijn voeten als een mens en het geven van een mensenhart negatief zien (zoals bijv. Calvin, zie Proosdij, p.92,93; Aalders, p.137; Kelly p.119,120, of moeten we het positief opvatten? Betekent het een versterking of een verzwakking, een vooruitgang of een achteruitgang van het rijk? Of beide misschien? Het uitrukken van de vleugels kan natuurlijk niet anders dan negatief beschouwd worden, zoals boven aangegeven is. Aan de snelle uitbreiding van het rijk kwam een eind. Het rechtop doen staan van een wild dier net als een mens geeft op zichzelf ook geen fraai gezicht, het is niet direct een toonbeeld van kracht en majesteit. Van het beeld van het dier uit gezien betekent het een verzwakking van het rijk, althans geen machtsontplooiing. Het geven van een mensenhart kan in dezelfde zin negatief verklaard worden. Als een mens de naam ‘Leeuwenhart’ krijgt is dat een compliment. Een leeuw met een mensenhart moet dan echter zien op afnemen van moed, zelfs op vreesachtigheid (vgl. Jer.4:9 St.Vert.). Maier (p.265) verwijst ter ondersteuning van de negatieve opvatting naar Jes.31:3 en vermeldt eveneens Ezech.28:2; Hos. 11:9 en Hand. 12:22, maar in deze teksten wordt niet de tegenstelling mens-dier, maar mens-God naar voren gebracht. De verwijzing is dus niet op zijn plaats. We moeten er rekening mee houden dat ‘mensenhart’ kan zien op ‘menserverstand’ en dan moeten we aan deze verandering bij de leeuw een positieve betekenis hechten. In dat geval ziet het op consolidatie van het rijk door regeling van

het rijksbestuur met inzicht en verstand. Waarschijnlijk zullen we de beide aspecten moeten combineren: enerzijds beëindiging van machtsontplooiing en teruggang in kracht, anderzijds consolidatie van bestuur.

7:5

En zie, een ander dier, het tweede, gelek op een, beer; het richtte zich op de ene zijde op, en drie ribben waren in zijn muil tussen zijn tanden; en men sprak tegen hem aldus: sta op, eet veel vlees.

Het tweede dier lijkt op een beer. Aan dit dier worden geen andere 'attributen' toegekend. Wel wordt er iets merkwaardigs gezegd over de wijze waarop het dier zich opricht: 'op de ene zijde'. Op de verklaring daarvan gaan we later in. Van het dier wordt nog een bijzonderheid vermeld, namelijk dat het drie ribben in zijn muil heeft en dat er tegen gezegd wordt: 'Eet veel vlees'. In het kader van deze voorstelling moet dit wijzen op verovering van andere volken. De Meden en Perzen veroverden in 546 v.Chr. Lydië, in 538 v.Chr. Babylonië en in 525 v.Chr. Egypte (vgl. Gaussen p.122). Ironside (p.126) verstaat onder de drie ribben de belangrijkste drie steden van het Babylonische rijk te weten: Babylon, Echbatana en Borsippa. Ik houd het echter liever op de hiervoor gegeven uitleg, want er waren wel meer belangrijke steden in Babel dan de genoemde drie. Onder de drie ribben drie koninkrijken te verstaan ligt meer voor de hand. De Perzen stonden bekend om hun veroveringszucht en hun wreedheid, net als de Assyriërs eertijds. Wonderlijk genoeg waren ze ten aanzien van de Joden zeer lankmoedig. Daaruit zien we dat God het hart der koningen bestuurt en dat soms dwars tegen hun geaardheid in.

Het symbool van de wrede, gulzige beer past dus wel voor het Medisch-Perzische rijk. Het past ook nog om een andere reden. Dit rijk werd namelijk niet gekenmerkt door uitzonderlijk snelle uitbreiding zoals het Babylonische en vooral het Griekse rijk. Vergeleken daarmee was het rijk logger, zoals een beer log is in vergelijking met een leeuw en een panter. Van logheid kunnen we ook spreken als we denken aan de massale legermachten die dit rijk op de been bracht. Men spreekt van legers van enkele honderdduizenden, ja zelfs van een miljoen soldaten. Zo'n legermassa kan zich niet snel verplaatsen en zeker niet snel wenden of keren. Sommige uitleggers zoeken een nog nader verband tussen de dieren die Daniël ziet en de rijken die ze voorstellen. De leeuw zou namelijk in de vlakte van Babylon veel voorkomen, terwijl de beer meer thuis hoort in de hollen van het Perzische berggebied. Dat mag dan in deze twee gevallen opgaan, ten aanzien van het derde dier wordt het leggen van een dergelijk verband al problematischer, en ten aanzien van het vierde dier faalt het geheel, want zo'n dier bestaat er niet in werkelijkheid.

Het feit, dat de beer met drie ribben in zijn muil uit de zee opklom wil niet zeggen dat het Medisch-Perzische rijk al een drietal rijken in zijn bezit heeft bij zijn opkomst, zoals G.H. Lang (p.82) voorstaat. Zie hiervoor de verklaring van de vier koppen van de panter.

Richt zich op één zijde op: Bedacht moet worden dat de beer een telganger is. Dat houdt in, dat hij voor- en achterpoot aan één zijde beweegt. Volgens De Groot, Maier, Veldkamp, Aalders en anderen zou met deze uitdrukking aangegeven worden dat het dier een aanvalshouding aanneemt. We achten het echter aannemelijker dat deze vermelding slaat op het tweevoudig karakter van het rijk met daaraan gepaard het verschil in machtsontplooiing. Eerst is de invloed van de Meden het belangrijkste, later echter die van de Perzen (vgl. 8:3,20).

Men zeide: Hierbij moet aan een gebiedende stem vanuit de hemel gedacht worden. Net als alle rijken staat ook dit Medisch-Perzische monster onder Gods soevereiniteit.

Eet veel vlees: Ziet dit 'vlees' op mensen? Aldus Maier (p.267) met een beroep op Gen.6:3vv.; 7:21; Num.16:22; Ps.65:3; 78:39; Jes.40:5vv.; Jer.25:31; Joël 3:1; Zach.2:17; Joh.1:13. Hier aan mensen te denken lijkt ons te speculatief. Het gaat o.i. om het veroveren van rijken: uiteraard zijn dan de mensen die er wonen erbij inbegrepen.

De opkomst van het Medisch-Perzische rijk: De overgang van het Babylonische op het Medisch-Perzische rijk wordt o.a. beschreven in Dan.5; Jes.13 en Jer.51. Vergelijk ook Jes.45-47.

7:6

Daarna zag ik, en zie, een ander dier, gelijk een panter; het had vier vogelvleugels op zijn rug en vier koppen. En aan hem werd heerschappij gegeven.

Daniël ziet vervolgens een derde dier oprijzen dat lijkt op een panter. Het is echter wel een vreemdsoortige panter. Ten eerste heeft hij vier vogelvleugels op zijn rug; ten tweede heeft hij niet één kop, maar vier koppen. Net als bij de leeuw van vs.4 moeten de vleugels ook hier de snelheid voorstellen waarmee het rijk zich uitbreidt. Een uitzonderlijke snelheid! Op zichzelf is een panter al een beeld van snelheid (vgl. Hab.1:8). Er zijn jachtluipaarden die maar liefst 60 km per uur halen. Het beeld van een *panter* is echter niet voldoende en *twee* vleugels geven ook niet genoeg weer hoe snel dit rijk zich uitbreidt. *Vier* vleugels aanschouwt Daniël. Het gaat dus om een supersnelle verovering, om een Blitzkrieg. Deze panter stelt het Grieks-Macedonische rijk voor. Er is inderdaad in de oudheid geen rijk te vinden dat zich zo vlug van de wereldheerschappij heeft meester gemaakt als dat rijk. Het optreden van de eerste koning ervan, Alexander de Grote, kent in de oudheid zijn weerga niet (vgl. Dan.8:5,21;11:2,3). In een goede tien jaar (Alexander regeerde van 336-323 v.Chr.) breidde het Macedonische rijk zich uit van Griekenland tot de Indus en van de Kaukasus tot in Egypte.

Panter of luipaard: Vgl. Jes.11:6; Jer.5:6; 13:23; Hos.13:7; Hab.1:8. Van deze teksten heeft alleen de laatste met de snelheid van de panter te maken, de anderen direct of indirect met zijn roofzucht. In Openb.13:2 wordt de panter ook genoemd als een facet van het vierde rijk. Op de gelijkstelling van het beest uit Openb.13:1 met het vierde dier van Dan.7:7 wordt later ingegaan. Dat rijk heeft het rijk van Alexander de Grote overweldigd en opgeslokt. Vandaar dat het 'grondmodel' in Openb.13 de panter is. Daarnaast heeft dit vierde rijk ook de kenmerken in zich opgenomen van de beer en van de leeuw, te weten de logge gang ('poten als een beer') en het overweldigen van buit ('muil als de muil van een leeuw').

De kenmerken van de vorige drie rijken lopen als het ware door in het vierde rijk.

Vier koppen: Hst.8 helpt ons opnieuw dit kenmerk te verklaren. Van de geitebok lezen we daar dat hij een opvallende hoorn tussen zijn ogen heeft. Deze geitebok werpt de ram met de twee horens tegen de grond en vertreedt hem. Dit ziet op het feit, dat Alexander de Grote het Medisch-Perzische rijk ten onder brengt. *Nadat* dit gebeurd is en de geitebok zich geweldig groot gemaakt heeft, breekt de grote horen af (vs.8) en komen er vier horens voor in de plaats. Bij de uitleg (vs.20-22) wordt gezegd, dat de grote horen ziet op de eerste koning, dat is dus Alexander de Grote. Deze zou echter zijn plaats verliezen en het rijk zou in vier koninkrijken verdeeld worden. Geen van de koningen over deze deelrijken zou echter Alexander in macht evenaren (vgl. 11:3,4 en zie de uitleg aldaar). De vier koppen wijzen dus blijkbaar op de structuur van het rijk op een later tijdstip.

De Groot (p.157) veronderstelt enerzijds dat deze vier koppen zien op de innerlijke verdeeldheid van het rijk, maar oppert ook de mogelijkheid dat er een groot intellectueel vermogen mee wordt aangeduid. Nu hebben we een vergelijkbaar gegeven bij het beest uit Openb.13:1 dat beschreven wordt als een dier met zeven koppen. Bij de verklaring van de koppen in Openb.17:9,10 komt echter de mate van intelligentie niet ter sprake. De Bondt (p.35) denkt alleen aan de symbolische waarde van het getal vier. Vier is het getal van de aarde en alle aardse macht zou hier samengetrokken zijn. Deze uitleg is echter niet erg aannemelijk, omdat het vierde rijk het derde ver in macht overtreft. Weer anderen denken aan een uitbreiding van het rijk naar de vier windstreken van de aarde. De verbinding met de vier windstreken wordt in 8:8 en 11:4 ook inderdaad gelegd, maar aan uitbreiding valt daarbij niet te denken. Het is veeleer zo, dat het ene rijk in vieren verdeeld wordt en dat de vier delen binnen dat territorium in de richting van de vier windstreken verspreid liggen.

Hem werd heerschappij gegeven: Deze woorden bevestigen nog eens, dat het eerste en tweede dier dus regeringsmachten of rijken voorstellen. Dit wordt nog onderstreept door de mededeling van vs.12: 'aan de overige dieren werd de heerschappij ontnomen'. Dat de rijken hun macht uiteindelijk niet aan zichzelf te danken hebben, volgt al uit Dan.2:39, waar van Nebukadnezar gezegd wordt, dat God hem de heerschappij gaf. Zo lezen we in hst.5:26-28 dat de heerschappij aan de Meden en de Perzen is gegeven. Dit verlenen van macht vinden we ook in Openb.13:5,7,14,15; Rom.13:1-7; Joh. 19:11. Ook als er staat dat Satan macht verleent (Openb.13:2) gaat dat niet buiten God om (vgl. Job 1).

Dat hier van het derde rijk speciaal vermeld wordt dat het de heerschappij *gegeven werd*, kan bedoeld zijn om te laten zien dat Alexander de Grote zijn macht niet aan zijn veldheerstalenten te danken had, hoe geweldig die ook waren. In de geschiedenis wordt hij om die talenten bewierookt. Gods Woord zegt echter heel nuchter: 'de heerschappij werd hem gegeven'. Met een legertje van slechts 30.000 Grieken versloeg Alexander de Perzische 'beer' met diens honderdduizenden soldaten. Bij de laatste slag was Alexander nog haast niet uit zijn roes ontwaakt en toch behaalde hij de overwinning. Geweldig!? Ja, maar de heerschappij werd hem *gegeven*: het was Gods bestel!

7:7

Daarna zag ik in de nachtgezichten en zie, een vierde dier, vreselijk, schrikwekkend en geweldig sterk; het had grote, ijzeren tanden: het at en vermaalde, en wat overbleef, vertrad het met zijn poten; en dit dier verschilde van alle overige, era het had tien horens.

De vermelding '*zag ik in de nachtgezichten*' laat alle nadruk op dit visioen vallen. Het vierde dier is heel bijzonder. In de dierenwereld is er geen beest te vinden, dat ervoor als symbool kan dienen. Het verschilt van alle drie voorgaande. Het wordt aangeduid als 'vreselijk', 'schrikwekkend' en 'geweldig sterk'. Verder wordt gezegd dat het dier grote ijzeren tanden had. Daarmee verlaten we in het beeld het terrein van de dierenwereld. IJzer is een product van anorganische aard en de verwerking ervan is alleen de mens gegeven. Het woeste oorlogsgeweld van het vierde rijk gaat het geweld van elk van de andere beesten te boven. De wreedheid van het beest wordt scherp getekend. Het dier at: dat ziet op verovering van gebied. Het vermaalde: dat slaat op vernietiging van de tegenstander. Het vertrad: dat ziet op meedogenloze behandeling van de veroverde volken, die zich niet direct en daadwerkelijk wilden onderwerpen. Wat uit de beschrijving al bleek, wordt nu nog eens extra gezegd, namelijk dat het beest van de vorige drie dieren verschilde, waarbij meteen gesteld wordt dat het *tien* horens heeft. Hier is een relatie te leggen met het beeld van Dan.2. Bij het vierde daargenoemde rijk wordt op de eindfase de aandacht gevestigd door de vermelding van de (uiteraard ook tien) tenen van de voeten (2:42). Bij de behandeling van dat gedeelte hebben we met diverse argumenten getracht aan te tonen dat het vierde rijk van Dan.2 net als het vierde rijk van Dan.7. het Romeinse rijk voorstelt (zie deel I, p.161-163).

In Openb.13 is eveneens sprake van een beest met tien horens, en de beschrijving stemt zó overeen met wat hier van het vierde dier gezegd wordt, dat aan de gelijkstelling van die twee niet te ontkomen is. Daar wordt het Romeinse rijk echter gezien in zijn eindfase, die nog in de toekomst ligt.

Daarna: Zie vs.6, vgl. vs.5. Niet slechts de gezichten volgen elkaar op, maar het 'daarna' geeft ook aan dat de dieren na elkaar op het toneel verschijnen.

Schrikwekkend: Deze indruk werd ook gewekt door het statenbeeld (Dan.2:31). Macht in handen van de mens die met God niet rekt, is schrikwekkend. We zien dat bij de supermachten van onze tijd maar ook bij de kleinere staten, die elkaar met het verschrikkelijkste wapentuig afslachten. Typerend is de schildering die Veldkamp in dit opzicht van dit vierde dier geeft:

Het was vreselijk en schrikwekkend en buitengewoon sterk, en het is te begrijpen dat Daniël het geen naam kon geven, want het leek deels op een dier, deels op een machine, en deels op een mens. Wel domineerde het dierlijke, maar de ijzeren poten en de koperen klauwen (vs.19) waarmee het alles vermaalde en vertrad, deden meer aan een machine denken, terwijl in de horen mensenogen stonden, en een mensenmond braakte niets dan grootspraak uit en snoeverij. We kunnen ons van dit dier wel enigermate een voorstelling maken tegenwoordig. 't Is of ze zo uit Daniël 7 zijn weggekropen, de verraderlijke oorlogsmachines, bemand met als robots vermomde lieden, waarvan men moeilijk kan zeggen, of het nu dieren, mensen of machines zijn. En de grote mond ontbreekt al evenmin. (Veldkamp, p.117)

IJzeren tanden: Bij het vierde rijk van Dan.2 troffen we het ijzer ook aan (Dan.2:40,42). Dit is één van de argumenten voor de stelling dat het vierde rijk van Dan.2 identiek is met dat van Dan.7. Hardheid en wreedheid wordt ook in Num.35:16; Ps.105:18; 107:10 door ijzer weergegeven. Over de tanden als instrumenten van wreedheid en onbarmhartigheid: zie Job 16:9; Ps.35:16; 37:12; 57:5; 124:6.

Vertreden: Zie Jes.5:5; Ezech.34:19; Matth.7:6; Luk.8:5; 21:24; Openb.11:2.

Tien horens: Verschillende hoefdieren hebben horens als wapens ter verdediging. Een horen wordt dan ook gezien als een symbool van kracht (vgl. 1Kon.22:11; 2Kron.18:10). Zo spreekt Hanna over ‘mijn horen is verhoogd in de Heer’ (1Sam. 2:1, zie ook vs.10 en vgl. Ps.18:3; 22:22; 75:5,6,11; 89:18,25; 92:11; 112:9; 132:17; 148:14; Jer.48:25; Klaagl.2:3,17; Ezech.34:21; Amos 6:13; Zach.1:18-22; Luk. 1:68,69; Openb.5:6;12:3). Daar een horen ook gebruikt werd om te zalven (1Sam.16:1) is een tweede betekenis die van zegen, heil (2Sam.22:3; Ps. 18:3; Luk. 1:69).

Vaak moeten er koningen, eventueel met hun machtsgebied, onder verstaan worden (zie Zach.1:18-21 en vooral Dan.8:20-22). Dat hier koningen bedoeld zijn, volgt uit de beschrijving van vs.8, die overeenkomt met die van 8:5vv. Het wordt bovendien met zoveel woorden gezegd in vs.24.

In deel I is vrij uitvoerig over het vierde rijk gesproken; daar hebben we de diverse meningen onder de loep genomen (zie p.171-180). We gaan daar hier niet meer op in en gaan uit van de in deel I verdedigde stelling dat het vierde dier het Romeinse rijk voorstelt. Onder hen die met ons deze gedachte zijn toegedaan heerst echter groot verschil van mening wat of wie er nu precies door de tien horens wordt (worden) voorgesteld.

Calvijn ziet in de tien horens een voorstelling van de proconsuls en de praetoren die over een deel van het Romeinse rijk regeerden (zie Proosdij, p.134). Gaussen, Uriah Smith en anderen verstaan er tien Germaanse rijken onder die uit het Romeinse rijk zijn voortgekomen. Ze laten deze voortbestaan tot aan de eindtijd (Gaussen, p.256; U. Smith, p.107). Proosdij, Aalders en anderen met hen zien af van een precieze omschrijving van de rijken en nemen het tiental ook niet rekenkundig-nauwkeurig. Zij menen dat de tien horens alle machten voorstellen, die zich uit het Romeinse rijk ontwikkeld hebben (Proosdij, p.140; Aalders, p.148). Van Leeuwen wil niet weten van tien rijken los naast elkaar, maar ziet in de tien horens een wereldrijk dat gevormd wordt door aaneensluiting van tien afzonderlijke staten. Hij spreekt over een verbond van de koninkrijken der aarde onder leiding van tien grote mogendheden. Deze vormen in de eindtijd met elkaar de herleefde verschijsning van het voormalige Romeinse rijk (Van Leeuwen, p.158,159,165).

Calvijn komt natuurlijk in de moeilijkheden wat het aantal proconsuls betreft, want dat waren er veel meer dan tien. Hij schrijft: ‘Hier moeten wij niet angstig op het getal tien zien’. Op die manier kom je er natuurlijk uit, maar zo’n oplossing is wel zeer aanvechtbaar. In het algemeen kunnen we stellen dat ‘vervaging’ van gegevens vaak bewijst dat we met een verlegenheidsuitleg te doen hebben. De vier koppen van de panter zijn exact in de geschiedenis terug te vinden. De zeven koppen van het vierde dier worden in Openb.17:9-11 nader omschreven. Hoe ook de precieze uitleg mag zijn, dat het getal zeven exact genomen moet worden volgt heel duidelijk uit die verzen. Er is immers sprake van vijf voorafgaande koningen, een zesde die er is en een zevende die komt. Welnu, zo moeten we het getal tien ook als rekenkundig-nauwkeurig opvatten, willen we niet tot willekeur vervallen. Er is nog een punt van kritiek op de uitleg van Calvijn, namelijk dat hij de geschiedenis van het vierde rijk niet doortrekt tot de eindtijd; maar daar spraken we al over.

Gaussen, Smith en anderen nemen het getal tien terecht exact. Hun opsommingen verschillen echter onderling en tonen hoe gewrongen men tot een tiental koninkrijken moet komen. Daarbij zouden die tien pas ontstaan zijn over een verloop van een eeuw. Verder is er in de loop van de tijd nooit sprake van dezelfde tien rijken. Er komt bij dat de tien Germaanse rijken niet in die zin uit het Romeinse rijk zijn voortgekomen als de vier diadochenrijken uit het rijk van Alexander de Grote. De Germanen brachten het Romeinse rijk juist ten val. Het enige is dat ze zich vestigden op het gebied van het voormalige Romeinse rijk, maar dat zien we ook in het geval van de beer, de panter en het vierde dier. Elk van hen strekte zijn macht uit over het gebied van zijn voorganger.

De kritiek op de opvatting van Calvijn hierboven met de term ‘vervaging’ aangegeven geldt ook de opvatting van Proosdij, Aalders en hun medestanders.

De uitleg van Van Leeuwen, die we ook aantreffen bij H. Bultema, is dan ook veel meer aanvaardbaar. Ze wordt eerder al gevonden bij J.N. Darby, W. Kelly en anderen. Met dien verstande dat bij Darby c.s. de identiteit met het voormalige Romeinse rijk sterker naar voren komt dan bij Van Leeuwen. Een ander klein verschil is, dat Darby in zijn latere uitleg en Kelly de kleine horen van Dan.7 niet - zoals Van Leeuwen en Bultema doen - gelijkstellen met de antichrist, maar daarin de

dictator zien die het herstelde Romeinse rijk zal beheersen. Voor hen is het beest uit de aarde, ofwel de valse profeet (zie Dan. 13,17 en 19) de eigenlijke antichrist. Maar het gaat nu om de argumenten voor de uitleg van de tien horens zoals we die bij deze schriftverklaarders vinden. Ik geef die in eigen bewoordingen en enigszins aangevuld weer:

(1) Als het vierde dier wat zijn ontstaansfase in het verleden betreft het Romeinse rijk voorstelt, dan stelt het dat rijk doorlopend voor, dus ook in zijn eindfase. Anders gezegd: de identiteit van het dier verandert niet. We mogen dan ook niet in vage termen over niet nauwkeurig te identificeren wereldmachten spreken.

(2) Het dier *heeft* tien horens. Zoals de horens bij een bepaald dier horen en er één geheel mee vormen, zo horen deze horens bij het vierde dier. Ze kunnen nooit machten van buiten voorstellen en zeker geen machten die het tegengestelde doen van waarvoor een horen dient. Horens dienen als een wapen tegen vijanden. Ze fungeren nooit als orgaan om het dier zelf ten onder te brengen. Dit laatste deden de Germaanse vorsten met het Romeinse rijk nu juist. Zij kunnen dus nooit door de tien horens worden voorgesteld.

(3) Er is (zoals boven al geargumenteed) geen enkele noodzaak het getal tien in betekenis te vervangen, integendeel.

(4) Bij de uitleg van Dan.7 zullen we rekening moeten houden met de gegevens van het boek de Openbaring. We vinden daar hetzelfde vierde dier voorgesteld als het beest dat uit de zee opstijgt. Van de tien horens die in Openb.13:1 genoemd zijn, wordt in 17:12,13 gezegd, dat ze één uur gezag als koningen ontvangen met het beest, dat ze hun macht aan het beest geven en enerlei bedoeling hebben. Wat het neerwerpen van de drie horens door de kleine horen ook mag betekenen, één ding is duidelijk: dat de tien horens op grond van de beschrijving in Openb.17 nooit de Germaanse rijken en hun heersers kunnen voorstellen, *zoals die zich in het verleden op het terrein van het Romeinse rijk gevestigd hebben*. Deze rijken hebben eeuwen lang in grote onderlinge vijandschap tegenover elkaar gestaan. Ze kennen in de loop van hun geschiedenis tot nu toe ook geen moment van eendrachtig optreden, zoals dat in Openb.17 wordt aangegeven. Dat wil niet zeggen dat deze rijken geen elementen van het Romeinse rijk in zich hebben opgenomen, zoals het Romeinse rijk dat deed met elementen van het Griekse en het Griekse rijk op zijn beurt met elementen van het Perzische rijk of dat ze cultureel gezien niet als erfgenamen beschouwd zouden kunnen worden van de cultuur van het Romeinse rijk. Evenmin sluit het uit, dat de nazaten van deze Germaanse rijken, in de toekomst niet slechts cultureel, maar ook politiek als bouwstenen voor het Romeinse rijk in zijn eindfase zullen fungeren. Dat is nu juist wat Openb.17 zegt, namelijk dat de tien macht krijgen *met* het beest en hun macht zullen geven *aan* het beest. Daarbij moet bedacht worden, dat Openb.17 net als Dan.7:21-26 spreekt over de eindfase van de geschiedenis van het vierde rijk.

(5) Deze uitleg van een hersteld Romeins rijk, gevormd uit de 'brokstukken' van het te gronde gericte rijk in het verleden, doet ook het meeste recht aan het gegeven van Openb.17:8, dat het beest 'was en is niet en uit de afgrond zal opstijgen'.

7:8

Terwijl ik op die horens lette, zie, daartussen verhief zich een andere kleine horen, en drie van de vorige horens werden daarvoor uitgerukt; en zie, in die horen waren ogen als mensenogen en een mond vol grootspraak.

Daniël merkt bij de horens een bijzonderheid op, namelijk dat zich tussen de horens een *kleine* horen verheft, waarvoor drie anderen worden uitgerukt. Als kenmerken van die horen noemt hij: het bezit van *mensenogen* en een *mond vol grootspraak*. Deze kleine horen wordt onderscheiden van de tien anderen. Het gaat dus om een elfde koning, die zich een weg naar de macht zal banen en waarbij drie van de genoemde tien koningen met geweld aan de kant gezet zullen worden. Of dat door die kleine horen of ten behoeve van hem door anderen gebeurt, laat zich niet met zekerheid uit de tekst afleiden. In Openb.17 is - zoals hierboven opgemerkt - ook sprake van de tien horens. Van het optreden van een kleine horen en het uitrukken van drie andere lezen we daar echter niets. We kunnen de gegevens misschien zo combineren: de kleine horen werkt zich omhoog ten koste van drie koningen van de tien. Hij onderwerpt ze en maakt ze aan zich ondergeschikt. Daarna geven ook de

anderen hun macht aan deze horen. Of ook zo: de kleine horen zet drie koningen aan de kant en zet er vazallen voor in de plaats, en de tien geven hem daarna eensgezind hun macht over.

De mensenogen spreken van inzicht en intelligentie, en de mond vol grootspraak (tegen God) ziet op verheffing boven anderen en tegen God. Deze 'Führer' van de toekomst is dus superintelligent en uiterst arrogant, hoogmoedig, goddeloos, antigoddelijk.

De kleine horen: Zoals er verschil bestaat over de identificatie van de tien horens, zo bestaat er ook verschil van mening over de persoon die door de kleine horen wordt voorgesteld:

1. de Romeinse keizers: Julius Caesar en zijn opvolgers (aldus Calvijn).
2. de paus (volgens Smith, Gaussen en vele verklaarders uit de 'Nadere Reformatie').

Deze opvattingen zijn in het licht van de volgende argumenten echter moeilijk te verdedigen:

- a. Men moet de tien rijken dan per se in het verleden plaatsen. We zagen al dat er in het verleden niet exact tien rijken zijn aan te wijzen. Bovendien plaatst de Schrift de rijken in de eindtijd.
- b. De kleine horen treedt pas op als de tien verschenen zijn. In de uitleg van Gaussen en Smith kan dat dus hoogstens in 586 n.Chr. geweest zijn. Maar toen bestond het pausdom al. En het dier was al verdwenen vóór het pausdom echt goed duidelijk voor het voetlicht trad.
- c. Welke aanmatiging het pausdom ook heeft en welke heidense trekken het ook mag vertonen, het heeft de hoofdwaarheden van het christelijk geloof nooit verloochend en als zodanig God niet gelasterd. Evenmin kunnen we op de paus toepassen wat Paulus in 2 Thess.2 aan de mens der zonde (de antichrist) toeschrijft, namelijk dat hij zich als God in de tempel laat vereren. Zich stedehouder van Christus noemen is nog iets anders dan zich als God vertonen en Christus van de troon willen stoten.
- d. Volgens vs. 25 oefent de horen macht uit gedurende een periode aangegeven met de woorden 'tijd, tijden en een halve tijd'. We hopen aan te tonen, dat dit de exacte tijdsduur van drieëneenhalf jaar, 42 maanden ofwel 1260 dagen is. Het pausdom strekt zich echter over vele eeuwen uit. Ook als men de dagen omzet in jaren loopt men vast, want het pausdom bestaat langer dan 1260 jaar. In de vorige eeuw kon Gaussen nog met kunst en vliegwerk deze periode proberen te plaatsen door het pausdom veel later te laten beginnen dan het in werkelijkheid begonnen is. Van onze tijd uitgerekend zou het pausdom echter pas na 720 n.Chr. zijn opgetreden, en dat is absurd.
- e. De duiding van het pausdom als een horen onder de andere horens doet aan het specifiek godsdienstig karakter van het pausdom onvoldoende recht. Zeker heeft het ook een politiek gelaat, maar dat mag niet ten koste van het geestelijke overbenadrukt worden. Het pausdom is een afvallig godsdienstig systeem, en als zodanig wordt het (net als Israël toen het ontrouw werd aan God) voorgesteld niet door een horen, maar door een ontrouwe vrouw. Bij Israël zien we dat in Hos.1-3; wat het afvallig christendom betreft vinden we dat in Openb.17:6. Daar is sprake van een vrouw gezeten op het beest. Deze vrouw, de grote hoer genoemd, ofwel Babylon, is het tegenbeeld van de bruid van het Lam, het nieuwe Jeruzalem (zie de gelijkluidende inleiding van het visioen waarin beide optreden in Openb.17:1 en 21:9). Dat toont het afvallig godsdienstig karakter. Het feit dat de vrouw op het beest zit, geeft aan dat ze het rijk een tijdlang beheerst, zoals de Middeleeuwse kerk dat deed met de toenmalige Europese rijken. Daarin zien we politieke invloed van het pausdom. Met het voorgaande wil niet gezegd zijn dat de voorstelling van de vrouw (de hoer) beperkt is tot het pausdom. Het slaat m.i. op de afvallige wereldgodsdienst van de eindtijd. Maar daarvan zal het pausdom de leiding hebben en 'het gezicht' bepalen.
- f. Men moet wel heel gekunsteld te werk gaan om in het verleden drie koningen (koninkrijken) aan te duiden die voor de paus het veld hebben moeten ruimen.
- g. Het pausdom omvat een serie pausen, die in de loop van de tijden zijn opgetreden. Ten aanzien van de kleine horen, de komende werelddictator, volgt uit Openb.19:20 dat we te doen hebben met een persoon, die in de hel geworpen wordt. Weliswaar wordt er in Openb.20:14 gezegd dat twee 'onpersoonlijke zaken' als dood en hades in de hel geworpen worden, maar daarvan kan niet gezegd worden wat er van het eerste beest en de valse profeet geschreven staat, namelijk dat ze gepijnigd worden (zie Openb.20:14). Er is geen sprake van meerdere personen die eenzelfde functie hebben

uitgeoefend. Het volgt trouwens ook uit het gebruik van het woord horen in Dan.7; dat gebruik is identiek met het gebruik van hetzelfde symbool in Dan.8:3-8, waar een horen heel specifiek een bepaalde koning voorstelt.

We wijzen de gedachte dat de kleine horen het pausdom voorstelt dus beslist af. Dat neemt echter niet weg (om met Kelly te spreken) dat er wel een *toepassing of* een voorlopige vervulling van deze profetie op het pausdom is.

We moeten de kleine horen, genoemd in dit vers en in vs.20 en 24, onderscheiden van de tien andere horens; dat behoeft geen betoog. We moeten hem echter ook onderscheiden van de kleine horen van Dan.8:9. Bij de bespreking van dat hoofdstuk zal dat nader worden beargumenteerd.

Monsma ziet in de kleine horen de ‘achtste’ vorst van Openb.17:11 (p.142). Als van tien horens er drie worden uitgerukt ten behoeve van een kleine elfde horen, dan wordt die elfde automatisch de achtste. Hoe aantrekkelijk deze verklaring ook lijkt, het gaat toch niet aan om de *kop* van een dier gelijk te stellen met een *horen op* een kop. Of moeten we het erop houden dat de betekenis van kop en horen parallel kan lopen?

Drie horens uitgerukt: Terwille van een zekere volledigheid vermeld ik hier nog dat sommigen onder het vierde rijk het rijk van Antíochus Epífanes verstaan. D. J. de Groot helt naar deze gedachte over (zie p.159). Aalders bestrijdt die uitvoerig (zie p.150).

Mensenogen: Zie Ps.11:4; Spr.15:3; Jes.2:11; Ezech.1:18; 10:12; Zach.3:9; 4:10; Openb.4:6; 5:6.

Een mond die grote dingen spreekt: Let op het contrast met Christus, Wiens verschijning gering was (Jes.53:2), die zijn stem niet als een volksmenner op de straten verhief (Jes.42:2), die het geknakte riet niet vertrad maar oprichtte en die een kwijnend vuur niet bluste maar nieuw leven inblies (Jes.42:3). Hij verhief zich niet in opstand tegen God, maar sprak de woorden die God Hem te spreken gaf. Christus is *het* voorbeeld voor de gelovigen, de horen is een antivoorbeeld.

7:9, 10

Terwijl ik bleef toekijken, werden tronen opgesteld, en een Oude van dagen zette Zich neder; zijn kleed was wit als sneeuw en zijn hoofdhaar blank als wol; zijn troon bestond uit vuurvlammen, de raderen daarvan uit laaiend vuur; en een stroom van vuur welde op en vloeide voor hem uit; duizendmaal duizenden dienden hem en tienduizend maal tienduizenden stonden vóór hem. De vier-schaar zette zich neder en de boeken werden geopend.

Het gebeuren ontrolt zich verder voor Daniëls oog. Hij aanschouwt hoe er tronen opgesteld worden. Tronen zijn zetels van koningen of hoogwaardigheidsbekleders. Ze spreken van regering maar ook van gericht. De vorst was oudtijds niet alleen regeerder maar ook rechter. Op dit laatste valt hier de nadruk, zoals we zullen zien. Deze passage toont sterke verwantschap met Openb.20:4. Onder ‘de Oude van dagen’ moeten we hier de Here God verstaan. Deze aanduiding stemt overeen met ‘de Eeuwige’ (vgl. ook Ps.90:2). God is van eeuwigheid (zie Deut.33:27; Jes.40:28). Volgens Van der Palm (p.320; zie ook Bultema, p.31) zou men beter kunnen spreken van ‘de Onvergankelijke van dagen’. Hoe dan ook, de uitdrukking spreekt van Gods waardigheid en de verdere omschrijving stemt daarmee overeen. Het witte kleed spreekt van zijn absolute heiligheid, het blanke hoofdhaar van zijn waardigheid. De troon van vuur doelt op gerechtelijk oordeel. De stroom van vuur onderschreept dit nog eens. Het oordeel gaat van God uit. Vervolgens wordt er gesproken over de engelen-scharen (vgl. Openb.5:11), die Hem dienen en die klaar staan om zijn bevelen uit te voeren. Tenslotte krijgen we dan een uitspraak die bevestigt dat het bij deze tronen om gericht gaat: de vier-schaar zet zich en de boeken worden geopend. Vergelijk bij deze beschrijving van Gods majesteit en rechterlijke macht: Ezech.1:4vv.; Jes.6:1-4; Hand.7:55-57; Openb.4 en 5.

Het is van belang op te merken, dat God hier getekend wordt als een Persoon. Daarmee wordt de gedachte weerlegd als zou de Here God slechts een alwerkende kracht of een universeel levensbeginsel zijn. We hebben met een persoonlijk God te maken en eenmaal zal deze God in al zijn majesteit rechtspreken. Voor wie niet met Hem verzoend is geldt: ‘Vreselijk is het te vallen in de handen van de levende God’ (Hebr.10:31). De gelovigen hebben zich echter bekeerd om de levende God te dienen en mogen zijn Zoon uit de hemel verwachten, ‘die ons redt van de komende toorn’ (1Thess.1:9,10).

De beschrijving van de Oude van dagen komt in veel punten overeen met die van de Zoon des Mensen in Openb. 1:13-15. Men heeft op grond daarvan de Oude van dagen wel gelijkgesteld met de Zoon des mensen. Dit strijdt echter met Dan.7:13 waar staat dat de Mensenzoon tot de Oude van dagen nadert. Wel mogen we in de overeenstemming een bevestiging zien dat Jezus Christus waarachtig God is. Terwijl Daniël de Christus enkel ziet als mens, aanschouwt Johannes Hem als Mens en als God (Kelly, p.133,134), namelijk bekleed met de attributen van de Oude van dagen.

Tronen: Deze spreken van rechterlijk of gezeten oordeel, paarden daarentegen van oorlogsgericht (1Kon.22:19; Ps.9:5,6,8; 45:7; 89:15 (97:2); 93:2; 103:19; Jes.6:1; Ezech.1:26; 10:1; Openb.4:2; 5:11). Gods verschijning als rechter: Ex.19:18; Ps.50:1-3; 68:1-3; 93:1,2; 94:1; 96:13; 97:1-5; Hab.3:2-5.

Tronen opgesteld: God regeert van eeuwigheid af en als zodanig is zijn troon niet 'opgesteld' (vgl. Ps.33:14; Jer.17:12; Hos.10:1). Evenmin 'zet' God zich op die troon. Het gaat hier echter om het neerzetten van zetels die voor de rechtszitting dienen. Het meervoud 'tronen' is van belang. Niet alleen God wordt als rechter gezien, er zijn ook mederechters (vgl. Matth.19:28; Luk.22:30; Openb.4:4,11 en 16; Openb.20:4).

Wit kleeft: De symbolische zin van wit als beeld van reinheid en vlekkeloosheid blijkt uit Jes.1:18; Dan.11:35; 12:10; Openb.7:14. Zie voor bekleding met witte klederen:

- a. mensen: Gen.41:42; Esth.8:15; Pred.9:8; Openb.3:4,18; 6:11; 7:19; 8:14,
- b. engelen: Matth.28:3; Mark.16:5; Openb.14:6,
- c. de Heer Jezus: Matth.17:2; Mark.9:3.

Hoofdhaar blank: Zie Spr. 16:31; 20:29.

Als wol: Zie Ps.147:16; Jes.1:18.

Vuur(vlammen): Zie Gen.15:17; Ex.3:2; Deut.4:24; 33:2; Ps.18:9; 29:7; 50:3; 97:3; 104:4; Jes.33:14; Jer.20:29; Ezech.1:13; Hebr.12:29; Openb.1:14; 2:18; 19:12; 21:8.

Raderen van de troon: De raderen getuigen van Gods handelen. God regeert. Hij is niet statisch, maar dynamisch. Hij hoeft op zijn wegen niet terug te komen en doet dat ook niet (zie Ezech.1:15--21; 10:9-17; vgl. 1Kon.13:9 met als contrast Jes.37:34; vgl. ook 1Sam.15:29 en Jak.1:17). De regering van God 'stokt' nooit; nimmer behoeft Hij op een genomen beslissing terug te komen omdat die niet goed was. Niets loopt Hem uit de hand, al denken wij dat wel eens en begrijpen wij zijn wegen met ons niet.

Tienmaal duizenden: Hiermee zijn engelensharen bedoeld. Zie Deut.33:2; 1Kon.22:19; Job 25:3; Ps.68:18; 89:88; 103:19-21; Jes.6:1,2; Hebr.12:22; Openb.5:11. Vergelijk ook: Job 1:6; 5:1; 15:15; Ps.82:1; 103:20.

Stonden voor Hem: Dit is een standaarduitdrukking voor 'in dienst zijn van'. Vergelijk: Deut.10:8; 1Sam.16:21; 1Kon.10:8; 17:1; 18:15; 2Kon.3:14; Ps.51:13; 96:6; Jer.15:19; 35:19; Dan. 1:5,19; Luk.1:19; Openb.8:2. Zie ook: Job 1:6; 2:1. Een vrijwel identieke betekenis heeft de uitdrukking 'het aangezicht zien van' of 'dienen voor zijn aangezicht', zie Esth.1:3,10,14; Openb.22:3.

De vierschaar: Er vindt een rechterlijk oordeel plaats. De voorstelling hier onderstreept nog eens het eindtijdelijk karakter van het visioen. Over Goddelijk gericht en oordeel spreken teksten als: Deut.33:2; 1Kon.22:19-22; Ps.58:11,12; 73:17,18; 89:8; 103:19,20; 149:7-9. Bedacht moet worden dat de gelovigen, die tot de Gemeente behoren in het hier beschreven gericht niet voor de troon staan, maar ermee verbonden zijn. 1Kor.6:2,3 wijst in die richting (hoewel daar ook regeren bedoeld kan zijn), alsook Openb.5 waar de gelovigen voorgesteld worden onder het beeld van vieren-twintig oudsten, die op tronen rond de troon van God gezeten zijn. Vergelijk ook 2Tim.2:12 en denk aan de verbinding tussen Christus en de gelovigen beschreven in Ef. 1.

Boeken: Op verschillende plaatsen in de Bijbel wordt gesproken over een boek of over boeken die in de hemel worden bijgehouden. Die 'boeken' zijn er niet - met eerbied gezegd - om God iets in herinnering te brengen, maar dienen als getuigenis ten opzichte van de mens.

Boek van de levenden: Ps.139:16; Ex.32:32.

Boek van verlost en uit Israël: Dan. 12:1 (de naam zelf wordt niet genoemd)

Boek des levens: Ps.69:29; Fil.4:3; Openb.22:19.

Boek van het Lam: Openb.3:5; 13:8; 17:8; 20:12,15; 21:17.

Andere teksten die spreken van een of andere goddelijke 'registratie' zijn: Ps.56:9; Jes.4:3; 65:6; Ezech.13:9; Mal.3:16; Luk.10:20. Behalve van het boek des levens is er in Openb.20:12 nog sprake van boeken waarin werken genoteerd staan.

Het gericht waarvan in dit vers sprake is, vindt plaats als Jezus Christus terugkomt om zijn koninklijke macht te gaan uitoefenen. Matth.25:31-46 verplaatst ons in dezelfde tijd. Het gericht dat dan uitgeoefend wordt, is 'het oordeel over de levenden'. Het vindt plaats bij de aanvang van het duizendjarig rijk en moet wel onderscheiden worden van 'het oordeel over de doden' voor de grote witte troon, dat ná het duizendjarig rijk wordt uitgeoefend (zie deel I, blz. 62-64).

Tot welke vreemde verklaringen men komt als men dit gezicht van Dan.7 zich niet verder laat uitstrekken dan tot de eerste komst van Jezus Christus zien we bij Calvijn. Deze hervormer laat het openen van de boeken slaan op de verkondiging van het evangelie. Terecht noemt Van Proosdij, die overigens Calvijn vaak met instemming aanhaalt, dit 'de zin van de Schrift wringen om hem te doen passen naar zijn opvatting' (Van Proosdij, p.173).

7:11

Toen keek ik toe vanwege het geluid der grote woorden welke de horen sprak; terwijl ik bleef toekijken, werd het dier gedood, zijn lichaam werd vernietigd en prijsgegeven aan de brand van het vuur.

Niet wat Daniël van het vierde rijk ziet, heeft hem het meest getroffen, maar wat hij aan uitingen van de kleine horen vernomen heeft: grootspraak. Kennelijk kijkt de profeet gespannen toe om te zien wat er daarom met het dier gebeuren gaat, want straffeloos kan het zich zo niet tegen God keren. God moet de hoogmoedigen weerstaan (Jes.55:11; Ezech.7:24; Jak.4:6; 1Petr.5:5). Het oordeel van God laat dan ook niet op zich wachten. Het dier wordt gedood en zijn lichaam vernietigd en verbrand. Let wel, niet slechts de horen wordt geoordeeld, maar het hele dier. Het hele rijk wordt in de horen vertegenwoordigd gezien.

Het dier houdt dus niet zo maar op te bestaan. Ook valt het niet uiteen in onbetekenende rijken. Evenmin wordt het onder de voet gelopen door een ander aards rijk. Nee, het vindt zijn totale ondergang door een Goddelijk gericht. Zoals in Dan.2 het beeld verpulverd werd, zo wordt hier het vierde dier vernietigd.

7:12

Ook aan de overige dieren werd de heerschappij ontnomen, en hun werd een levensduur gegeven tot tijd en wijle.

De drie andere rijken zijn blijkbaar niet totaal verdwenen. De verovering door een volgend rijk maakt een eind aan hun positie als wereldrijk en aan hun zelfstandig bestaan, maar in het volgend rijk zijn de facetten van de vorige rijken terug te vinden. God heeft hun levensduur toegezegd tot tijd en wijle, d.w.z. tot aan de tijd van het eindgericht.

Levensduur tot tijd en wijle: De vraag is of de verlenging van levensduur slaat op de tijd *na hun gericht* of op de tijd *na hun verovering door een volgend rijk*, zoals hierboven werd voorgestaan. Het laatste is het meest voor de hand liggend. Ten eerste volgt het uit de vergelijking met Dan.2. Ten tweede uit het feit dat na het oordeel over het vierde dier de macht direct aan de Mensenzoon gegeven wordt. Ten derde zien we dat het vierde dier in Openb.13 gezien wordt met de karaktertrekken van de vorige drie rijken. Ten vierde past deze opvatting ook het beste in het verband van de tekst. Na het oordeel over het vierde dier wordt gesproken over oordeel dat de vorige drie dieren treft. Deze mededeling vereist een verklaring. Hoe kunnen die dieren geoordeeld worden als ze door een ander rijk vervangen of opgevolgd zijn? Bestaan ze dan nog? Welnu, het is het meest aannemelijk om het slot van de zin als een verklaring van dat probleem op te vatten.

Het geven van levensduur heeft zeker niet betrekking op de regering van de overige horens, zoals Van der Palm (p.320) wil, maar op de heerschappij van de leeuw, de beer en de panter. De horens kunnen moeilijk ineens als ‘dieren’ aangeduid worden. Trouwens, het ontnemen van de macht heeft niet alleen betrekking op de elfde horen, maar op het hele vierde dier, de horens dus inclusief (zie de verklaring van het vorige vers). In Openb.13 wordt gezegd dat ‘het beest’ - als totaliteit dus - ondergaat.

Met de uitdrukking ‘levensduur geven tot tijd en wijle’ wordt duidelijk naar voren gebracht dat God alles in de hand heeft. Alles geschiedt op zijn tijd. Zie met het oog hierop: Dan.2:21; 4:16; 5:23,26; Matth.13:39; 24:22; Mark.1:15; 13:33; Hand.1:7; Rom.5:6; 1Kor.10:11; 15:24; Gal.4:4; Ef.1:10; Hebr.9:26; Openb.10:6; 12:12; 20:3; alsook Ps.31:6.

7:13

Ik bleef toekijken in de nachtgezichten, en zie, met de wolken des hemels kwam iemand gelijk een mensenzoon; hij begaf zich tot de Oude van dagen, en men leidde hem voor deze

Opnieuw onderbreekt Daniël zijn weergave met: ‘Ik bleef toekijken in de nachtgezichten’ (zie vs.7 en 9). Een nieuwe fase treedt in. Het oordeel over de wereldrijken van de mens heeft Daniël gezien, het oprichten van het rijk van de tweede Mens gaat nu gebeuren. Daniël ziet met de wolken des hemels iemand komen die er uitziet als een mensenkind, als een mensenzoon. Daarmee is Christus bedoeld, die enerzijds waarachtig God is, maar die even waarachtig Mens is geworden en als Mens ten hemel gevaren is. Na zijn opstanding en hemelvaart is Christus niet opgehouden Mens te zijn. De getuigenissen aangaande zijn opstanding in de evangeliën bewijzen dat, maar het volgt ook uit teksten als Hand.17:31 (‘een man’); 1Kor.15:45-47 (‘de laatste Adam’, ‘de tweede Mens’); 1Tim.2:5 (‘de mens Christus Jezus’).

Als de Heer Jezus Zichzelf de Zoon des Mensen noemt (bijv. in Matth.26:64 en Mark.14:62) dan beroept Hij Zich er voor de Joden op, dat Hij de Persoon is van Wie Dan.7 spreekt met de woorden ‘iemand als een mensenzoon’. Als Mensenzoon, die nu de Gemeente beoordeelt en die straks zal komen om het gericht over de wereld uit te oefenen, wordt Hij voorgesteld in Openb.1:13 en 14:14. Deze Mensenzoon staat in schril contrast met de vier verscheurende dieren, niet slechts door de tegenstelling mens contra dier, maar ook door het feit, dat Hij uit de hemel komt en de dieren uit de zee of uit de aarde (vs.2 en 17).

Met de wolken des hemels: Op verschillende plaatsen in de Bijbel wordt het komen van God tot zijn volk of het zijn van God bij zijn volk verbonden met de aanwezigheid van een wolk of wolken: zie Ex.13:21; 16:10; 19:9; 24:15; 34:5; 40:34; Deut.1:33; 33:26; 1Kon.8:10; Ps.18:12; 97:2; 104:3; Jes.19:1; Ezech.1:4; 10:3. Van komen ‘op de wolken’ is sprake in: Matth.24:30; 26:64; Mark.13:26; 14:62; Luk.21:27; Openb.1:7. Bij de hemelvaart van de Heer lezen we dat een wolk Hem aan het oog van de discipelen onttrok. Van opnemen in een wolk of in wolken lezen we ook in 1Thess.4:17 (de in Christus ontslapenen en zij die leven bij de komst van de Heer) en in Openb.11:12 (de twee getuigen te Jeruzalem in de tijd van de Grote Verdrukking).

Kwam iemand: Lett. ‘daar was een komende’, wat ons herinnert aan ‘Hij die komt’ (Ps.118:26). Vergelijk wat de eerste komst van Christus betreft: Matth.3:11; 11:3; 21:9; Joh.1:9,15; 3:31; 4:25; 6:14; 11:27; wat de tweede komst aangaat: Matth.24:30.

De Mensenzoon: Deze uitdrukking is net als ‘mensenkind’ in het Hebreeuws synoniem met ‘de mens’. Letterlijk beduidt het ‘één van de soort mensen’ (mensenzoon in Ps.4:2; 8:5; 45:3; 80:17; 144:3; 145:12; 146:3; Ezech.2 vanaf vs. 1 in totaal ca. 90 maal voorkomend in dit boek; Dan.8:17; ‘mensenkind’ in vele andere plaatsen).

In het Nieuwe Testament komt de term ‘Zoon des Mensen’ tientallen keren voor, vooral in de evangeliën, waar Christus Zich zo noemt. Daarbuiten o.a. in Hand.7:56; Hebr.2:6; Openb.1:13;14:14. De term ziet op zijn mensheid en dat zowel in zijn staat van vernedering, verachting en lijden (Matth.8:20; 17:12,22; 20:18,28; 26:2,24,45) als in zijn staat van verheerlijking bij zijn wederkomst (Matth.10:23; 16:27,28; 19:28; 24:27,30,37,39; 25:31; 26:64).

In Ps.8:5 lezen we: ‘Wat is de mens dat Gij zijner gedenkt, en het mensenkind, dat Gij naar hem omziet’. In eerste instantie zien deze woorden op de mens in het algemeen, die van God een hoge

positie als heerser over de schepping heeft gekregen (vgl. Ps.144:3). Hebr.2:6-9 laat echter zien, dat deze Psalm ook een Messiaans karakter heeft en er in diepste zin Christus mee wordt bedoeld. Waarschijnlijk is dat ook het geval met Ps.80:18.

Inhoudelijk komt dit overeen met wat we in Jes.9:5 lezen: 'Een kind is ons geboren'.

Symbolische voorstelling?: In vs. 18,22 en 27 wordt gezegd, dat de heiligen het koningschap ontvangen. Vs.13 en 14 getuigen echter dat de Mensenzoon de heerschappij ontvangt. Dit is voor sommige uitleggers aanleiding geweest om in de Mensenzoon een symbolische voorstelling van de heiligen te zien. Deze verklaarders gaan aan het volgende voorbij:

- a. dat in een uitleg van een profetie of een gelijkenis dikwijls *aanvullende* elementen worden toegevoegd;
- b. dat de uitdrukking Mensenzoon te specifiek is om als symbool dienst te doen;
- c. dat het gebruik van deze term in het Nieuwe Testament als een aanduiding voor Jezus Christus hier richtinggevend is;
- d. dat de Bijbel op meer dan één plaats getuigt dat Christus mederegeerders heeft in zijn Koninkrijk.

Kwam ...begaf zich ...men leidde: Er zijn uitleggers die het komen van de Mensenzoon op de wolken willen laten slaan op de hemelvaart van de Heer. Deze uitleg is minder aanvechtbaar dan ze lijkt. Ervoor kan worden aangevoerd, dat bij de hemelvaart sprake is van een wolk (Hand. 1:9) en dat in Dan.7:13 niet wordt gezegd, dat de Mensenzoon naar de aarde kwam, maar dat hij naderde tot de Oude van dagen. De uitleg is echter wel sterk aanvechtbaar als men daarmee het hele tafereel in het verleden plaatst. Zoals in Openb.12 de geboorte van Jezus Christus en zijn wegrukking tot Gods troon 'uit de geschiedenis wordt gelicht' om ze te verbinden met wat in de toekomst gebeuren gaat, zo kan dat hier gedaan zijn met de hemelvaart. Zo gezien blijft het eindtijdelijk karakter van het visioen van Daniël gehandhaafd en behoeven we deze uitleg niet te vuur en te zwaard te bestrijden.

Toch menen we niet met deze 'constructie' mee te moeten gaan en wel om de volgende redenen:

- a. De Mensenzoon komt pas met de wolken des hemels tot de Oude van dagen *nadat* het vierde dier gedood is, dus nadat het Romeinse rijk staatkundig te niet gedaan is. Ook al gelooft men niet in een herstel van dit rijk in de toekomst, dan is het toch zonneklaar dat de hemelvaart van Christus plaatsvond *voordat* het oude Romeinse rijk ten onder ging. Een constructie in de zin van Openb.12 zou dan alleen aannemelijk zijn als in de voorstelling van Daniël de komst van de Mensenzoon vóór de vermelding van het oordeel over het dier geplaatst was.
- b. Bij de hemelvaart wordt slechts gezegd, dat een wolk Hem aan hun oog 'onttrok'. Er staat niet, dat Christus in wolken werd opgenomen of met wolken opvoer. Dat wordt echter wel op meer dan één plaats van zijn wederkomst getuigd (Matth.24:30; 26:64; Mark.13:26; 14:62; Luk.21:27).

Op het eindtijdelijk karakter van het laatste visioen van Dan.7 wil ik nog graag de aandacht vestigen. Nadat de Mensenzoon tot de Oude van dagen gekomen is, wordt Hem de heerschappij gegeven: 'alle volken en natiën en talen dienden hem' - zo lezen we in vs. 14. Nu is het zeker waar, dat aan Christus na zijn opstanding alle macht gegeven is (Matth.28:18), maar even zeker is, dat alle natiën Hem nu nog niet dienen. Dat feit wordt in deze tekst niet als een toekomstvoorspelling, maar als een werkelijkheid op dat moment voorgesteld. Christus oefent die macht nu nog niet uit op de wijze zoals ze hier voorgesteld wordt. Het koninkrijk werd als aanstaande voorgesteld door Johannes de Doper. Het is in zekere zin gekomen, maar dan in een vorm die de profeten niet hadden aangekondigd, maar die door de Heer is voorgesteld aan zijn discipelen (zie de gelijkenissen van Matth.13). Christus spreekt in dat hoofdstuk over 'verborgenheden' van het koninkrijk (vs. 11) en getuigt dat de dingen die Hij nu voorstelt 'verborgen zijn geweest' vanaf de grondlegging van de wereld (vs. 35). Ze zijn dus niet te vinden bij de profeten. Eerst in de toekomst bij de wederkomst van Christus zal het koninkrijk de gestalte krijgen die de profeten hebben voorgezegd en die we hier in Dan.7 ook vinden voorgesteld. Hiermee stemt overeen het woord van Hebr.2:8,9, dat wij nog niet alle dingen aan Christus onderworpen zien, hoewel de Schrift zegt dat alle dingen onder zijn voeten zijn gesteld. Christus zit nu nog in de troon van zijn Vader en vandaar wordt de Godsregering uit-

geoefend. Straks echter zal Christus *met de zijnen* op zijn eigen troon zitten (Openb.3:21) en de Messiaanse regering uitoefenen. Nu nog zit Hij aan de rechterhand van God 'en wacht totdat zijn vijanden gelegd worden tot een voetbank voor zijn voeten' (Hebr.10:12).

Van een regering van de heiligen met Christus waarover vs. 27 spreekt, is in deze tijd evenmin sprake. Het eindtijdelijk karakter van de hier gegeven voorstelling staat dus onomstotelijk vast.

Oude van dagen: Zie bij vs.9.

Messias en Mensenzoon: Er is een onderscheid tussen de begrippen 'Messias' en 'Mensenzoon'. Als Messias kwam Christus tot zijn volk, maar werd verworpen. In de toekomst zal God zijn Zoon niet slechts zenden als de Messias voor Israël, die zal zitten op de troon van zijn vader David. Nee, Hij geeft Hem een heerlijker plaats. Hij heeft Hem gesteld tot een erfgenaam van *alle dingen*. Als de verheerlijkte Mens zullen Hem niet slechts de dingen op aarde onderworpen zijn, maar ook de dingen in de hemel. Dat gaat verder dan wat de profeten getuigden, en wordt in Ef.1:9,10 dan ook omschreven als een verborgenheid die God ons nu heeft bekend gemaakt (J.N. Darby, C.W.5, p.143).

7:14

...en hem werd heerschappij gegeven en eer en koninklijke macht, en alle volken, natiën en talen dienden hem. Zijn heerschappij is een eeuwige heerschappij, die niet zal vergaan, en zijn koningschap is één dat onverderflijk is.

Bij de bespreking van vs.13 hebben we al vooruitgegrepen op dit vers, waarin vermeld wordt dat de Mensenzoon eer en macht ontvangt. Van zijn heerschappij worden twee belangrijke dingen gezegd: a. de uitgebreidheid ervan is onbeperkt, want alle volken, natiën en talen dienden Hem; b. de tijdsduur ervan is eveneens onbegrensd. Het rijk zal niet vergaan en zijn koningschap is onverderflijk. Dit vers geeft een duidelijk contrast aan tussen het rijk van de Mensenzoon en de voorafgaande vier rijken van de mens, voorgesteld door vier dieren. Deze rijken waren weliswaar zeer uitgestrekt en de termen waarmee de uitgestrektheid wordt aangegeven lijken soms een universeel, de gehele wereld omvattend rijk aan te duiden (8:23; zie uitleg aldaar), maar ze waren in werkelijkheid toch van beperkte omvang. Sommige van deze rijken hebben lang bestaan, maar toch kwam voor hen ook het moment van hun ondergang. In eerste instantie doordat een volgend rijk het vorige ten onder bracht, in laatste instantie doordat het gericht een definitief einde aan hun bestaan maakte.

Wat het vestigen van het rijk van de Mensenzoon aangaat, zou ik willen verwijzen naar de gelijkenis die de Heer zijn discipelen voorhield toen zij meenden dat het koninkrijk Gods terstond openbaar zou worden (zie Luk.19:11-28). De Heer vertelde hun toen dat Hij ('de man van hoge geboorte') naar de Vader moest gaan ('naar een ver land') om een koninkrijk te ontvangen en dan terug te keren. Nu is het ontvangen van een koninkrijk één ding, maar het uitoefenen van de koninklijke macht is een tweede. Dit laatste gebeurt pas bij de *terugkeer* en nadat (a) zijn burgers hem een gezantschap hebben nagezonden om te zeggen dat ze Hem niet als koning willen (men kan hierbij denken aan wat er met Stefanus gebeurd is) (b) zijn slaven tijdens zijn afwezigheid gewerkt hebben met de 'ponden' die Hij hun had toevertrouwd. Dit ziet op de totale tijd van afwezigheid van de Koning. Bij diens terugkeer vindt plaats: (1) de beoordeling van de dienstknechten en het uitkeren van loon, te weten het heersen over 'steden'; (2) het oordeel over de vijanden. Deze gelijkenis ondersteunt dus de stelling dat het visioen van Daniël een eindtijdelijk karakter heeft.

Een illustratie uit het Oude Testament kan hierbij ook verhelderend werken. David was al tot koning gezalfd terwijl Saul nog op de troon zat. In principe bezat David het koningschap dus al. Lange tijd evenwel was hij een verworpen koning. Op Gods tijd (en dat was eerst bij de ondergang van Sauls heerschappij) besteedde hij daadwerkelijk de troon, en oefende hij koninklijke macht uit. Zo is het ook met Jezus Christus. Hij heeft in principe de macht ontvangen maar zit nog niet op de troon van zijn vader David (Luk.1:32,33). De tijd dat alle natiën Christus dienen is nog steeds niet aangebroken. Wat de wereld betreft is Christus de verworpen koning, en Hij wordt vervolgd in de vervolging die de zijnen ondervinden (Joh.15:18; Hand.9:6). De natiën zullen Christus pas dienen als de oordelen van God over de aarde gegaan zijn (Jes. 26:9).

Heerschappij geven: Jes.9:5; 62:37,38; Dan.2:38; 5:28; 6:1; 7:6,12,26,27; vgl. Matth.28:18; Fil.2:9; Ef.1:21; Ko1.2:10,15.

Macht, eer, koninklijke macht: 2:37; 4:33; 5:18; zie ook Openb.4:11; 5:12.

Volken, natiën en talen: 3:4,29; 4:1; 5:19; 6:26; 7:14; vgl. Openb.5:9; 7:9; 10:11; 11:9; 14:6; 17:15.

Dienden hem: Het woord hier voor dienen gebruikt komt op andere plaatsen voor in de zin van dienen van God of van goden: Dan.3:12,14,17,28; 6:17,21; 7:27 en Ezra 7:24 (Aalders, p.135).

Eeuwige heerschappij, koninkrijk vergaat niet, koningschap is onverderflijk: Over deze heerschappij sprak Dan.2:44 reeds. We lezen ervan in heel wat Schriftplaatsen. Zo wordt in Luk.1:33 gezegd, dat Christus Koning zal zijn tot in eeuwigheid. Het betekent, zoals uit Dan.2:44 blijkt, dat het koninkrijk van Christus niet door een ander rijk overweldigd of vervangen zal worden. Het betekent niet, dat er aan de structuur van het rijk niets veranderen zal. We lezen immers in 1Kor.15:25 dat Christus zal heersen *totdat* Hij alle vijanden aan zijn voeten onderworpen heeft. En - zo wordt gezegd - de laatste vijand is de dood. Als die ook onderworpen is, ná de duizendjarige regering van Christus (vgl. Openb.20:13,14 met Openb.20:1-6) zal Hij het koninkrijk overgeven aan de Vader (1Kor.15:24). Dan gaat de Christocratie over in de Theocratie. Tussen het koninkrijk van Christus en dat van God is geen principieel verschil (Ef.5:5). Het bestaat dus eeuwig, het verandert alleen van vorm.

Het koninkrijk van Jezus Christus is niet aards van oorsprong, maar hemels. In die zin verschilt het van de koninkrijken van deze wereld (Joh. 18:36; 2 Tim.4:18), maar dat wil niet zeggen dat het geen koninkrijk op aarde en over deze aarde zal zijn (Ps.2:8; 110:2). Het wordt in Hand.1:6 gekwalificeerd als het koninkrijk voor Israël en heeft dus met deze aarde te maken, want Israël heeft een plaats op aarde, en wel een plaats die verbonden is met Palestina, het beloofde land.

7:15

De geest van mij, Daniël, was ontroerd in mijn binnenste, en de gezichten die mij voor ogen waren gekomen, ontstelden mij.

Het gezicht heeft Daniël geweldig aangepakt. Het ervaren van deze visioenen en het zich afvragen van wat ze inhielden, vroeg ontzettend veel geestelijke energie. We mogen wel zeggen dat bij de profeet niet alleen het hoofd ingeschakeld was, maar ook het hart. De dingen van God vragen niet alleen om begrepen te worden, maar ook om verwerkt te worden. Het eerste is een zaak van het hoofd, het tweede van het hart.

Mijn binnenste: Over deze woorden bestaat nogal wat verschil van mening. Aalders vertaalt 'in zijn omhulsel' waarmee dan het lichaam bedoeld is als omhulsel van de geest. De Statenvertaling heeft: 'in het midden van het lichaam'. De Septuagint en de Vulgata brengen een kleine wijziging in het oorspronkelijke aan en vertalen 'over deze dingen' (zie Aalders, p.135).

Gezichten: zie deel I blz. 106,107,135,146,234,236.

Ontstelden mij: vs.28; 10:8; vgl. 2:3; 4:2,5,19; 5:6,9.

7:16

Ik naderde één van hen die daar stonden, en vroeg hem de ware zin van dit alles, en hij sprak tot mij en gaf mij de uitlegging daarvan te kennen.

Daniël vraagt om een verklaring van de gezichten. Hij doet dat aan 'één van hen die daar stonden'. We zullen daarbij aan een engel moeten denken te midden van een gezelschap andere engelen. Deze engel blijkt bereid te zijn en in staat hem de uitleg te geven.

Terwijl in het eerste deel van het boek de profeet zelf optreedt als uitlegger bij koning Nebukadnezar en koning Belsazar, zo treden in het tweede deel de engelen op als uitleggers voor de profeet. Het gaat nu namelijk niet maar om het beschrijven van wat er met wereldlingen gebeurt, maar wat er met het volk van Daniël gebeurt. Van dat volk is Daniël lid, en als zodanig heeft hij uitleg nodig.

Hen die daar stonden: vs. 10; Ezech.40:3; Zach.13:9.

Optreden van engelen: In het boek Daniël is verschillende keren sprake van het optreden van een engel of van engelen. Hetzelfde geldt van het boek de Openbaring. Dat onderstreept nog eens de overeenkomst tussen deze beide boeken. In bepaalde gevallen is met zo'n engel de Engel des Heren bedoeld. Die mogelijkheid opperden we al in het geval van Dan.3:25,28. Net als in 6:23 gaat het daar over bewaring door een engel. In het geval waar we ons nu mee bezighouden gaat het om verstrekken van informatie en inzicht in de gezichten. Zie daarvoor verder: 8:13,15,16; 9:21; 10:5,6,13,21; 12:1,5,7.

Dat engelen een boodschap overbrengen, treffen we vaak aan (zie bijv. Gen.19:1; 22:11; 32:2; Richt.2:1-4; 6:11-22; 13:2-20). Dat engelen een betekenis van iets overdragen lezen we alleen hier in Daniël en verder in Ezechiël en Zacharia (zie Ezech.40:3-5; Zach.2:1-5; 4:1-7); alsook in het Nieuwe Testament (zie Matth.28:5-8; Openb.17:17vv.).

De ware zin: Daniël is niet tevreden met het aanschouwen van al het wonderlijks dat hem getoond werd. Hij wil er ook de betekenis van weten. Naar die betekenis wil hij niet gissen, hij wil de zin -ja, 'de ware zin' - ervan weten. Het geloof vraagt om werkelijke zekerheid aangaande de betekenis van de dingen van God.

7:17

Die grote dieren, die vier, zijn vier koningen die uit de aarde zullen opkomen...

De vier dieren zijn vier koningen (of beter: vier koninkrijken) die uit de aarde zullen opkomen. Let wel: vier koninkrijken, geen vijf. We zagen dat dat van belang was voor de uitleg van het beeld dat Nebukadnezar in zijn droom zag. Merkwaardigerwijs staat hier niet 'die uit de zee opkomen', zoals vs.3 ons zou doen verwachten, maar 'die uit de aarde opkomen'. De bedoeling van vs.3 is te laten zien dat de geschiedenis van de vier rijken zich afspeelt om de Middellandse Zee *en* dat de rijken ontstaan door woelige bewegingen onder de volken. Ze ontstaan uit de volkerenzee. Wanneer in vs. 17 gesproken wordt over een opkomen uit de aarde is daarvan kennelijk de bedoeling deze koninkrijken in contrast te brengen met het vijfde eeuwige koninkrijk, dat in de hemel zijn oorsprong vindt. De vier zijn aardse koninkrijken met aardse koningen (zie ook bij vs.3).

De tekst houdt in, dat na deze vier niet nog een ander aards (wereld)rijk zal optreden.

Koning ...koninkrijk: Zie voor de identificatie van deze twee

57

Dan.2:38. Deze identificatie blijkt ook als we dit vers vergelijken met vs.23. In vs.17 staat dat de vier dieren vier koningen voorstellen, maar vs.23 vermeldt dat het vierde dier het vierde koninkrijk op aarde zal zijn.

7:18

Daarna zullen de heiligen des Allerhoogsten het koningschap ontvangen, en zij zullen het koningschap bezitten tot in eeuwigheid, ja, tot in eeuwigheid der eeuwigheden.

Dit vers laat zien dat de uitleg van een visioen dikwijls verder gaat dan het visioen zelf. Van de regering van de heiligen wordt in de verzen 9-14 namelijk niets vermeld. Daar wordt alleen gezegd dat de Mensenzoon de heerschappij ontvangt; hier dat de heiligen het koningschap ontvangen. Dit is een uiterst belangrijke mededeling. Ze houdt in dat Christus in zijn toekomstige heerschappij mederegeerders heeft.

Over deze mederegeerders horen we in de volgende verzen meer. Ze worden hier 'heiligen des Allerhoogsten' genoemd. Ze staan dus in nauwe betrekking tot God de Allerhoogste. Deze verschaft hun een hoge plaats in het koninkrijk van Christus. In vs.21 zien we hen als voorwerpen van de vervolging van het beest op aarde. Ze worden daar enkel als 'heiligen' aangeduid. Gaat het echter om hun verhoging en het verschaffen van recht, dan heten ze weer 'heiligen van de Allerhoogste' (vs.22a). Zolang die tijd nog niet is aangebroken zijn ze de 'heiligen' die op de bestemde tijd het koningschap zullen ontvangen (vs.22b). In vs.27 waar op dat feit gedoeld wordt, worden ze weer het volk van de heiligen van de Allerhoogste genoemd. Vs.25 lijkt hiermee in strijd, want daar heten ze de heiligen van de Allerhoogste, hoewel ze op dat moment nog gezien worden als slachtoffers van de woede van het beest. Ze worden evenwel in één adem genoemd met de Allerhoogste

Zelf: ze mogen dan vervolgd worden door dierlijke aardse machten, ze zijn toch heiligen van de Allerhoogste; laat men dat wel bedenken! Uit dit afwisselend gebruik van deze aanduidingen blijkt in ieder geval dat met 'heiligen' en 'heiligen van de Allerhoogste' dezelfde personen worden bedoeld. Voor de gelijkstelling met 'het volk van de Allerhoogste' zie men bij vs.27.

Het gaat om de gelovigen, die in de tijd van de Grote Verdrukking (zie bij vs.25) als Godsgetuigen hun leven laten. In het kader van de profetie van Daniël moeten we hierbij in de eerste plaats denken aan de heiligen uit het joodse volk (zie 8:9,24; 9:24; 11:32,33; 12:1). Dit contra Aalders, p.140,141. Het betreft de getrouwen in Israël, die niet wensen te buigen voor de valse Messias. Zulke martelaren treffen we ook aan in Openb.13:7 en 20:4. In de eerste van deze twee teksten zien we ze als slachtoffers van het beest en in de tweede als mederegeerders met Christus. Het blikveld is hier - zoals ook elders in de Openbaring - wijder dan in Daniël. Onder de door Johannes beschreven martelaren moeten behalve Joden ook zij uit de heidenen verstaan worden, die weigeren de anti-christ als geestelijke leidsman aan te nemen. Dit is in overeenstemming met Openb.7 waar met betrekking tot de tijd van de Grote Verdrukking niet alleen melding gemaakt wordt van Joden (144.000 verzegelden), maar ook van een grote schare gelovigen uit de volken. Dit nog los van de vraag of we deze beide groepen mogen vereenzelvigen met de martelaren van Openb.13 en 20.

Meeregeren met Christus: Zie o.a. ook 2Tim.2:12; Openb.2:26; 3:21 en vgl. 1Kor.6:1-3; Openb.4:4; 5:10; 20:4. Een illustratie uit het Oude Testament mag dienen om dit te verduidelijken. We denken dan weer aan David. Toen hij na zijn omzwervingen de troon te Hebron beklom deelden zijn vrouwen Ahinoam en Abigail in zijn verheerlijking. Daarnaast echter kregen zij die hem in zijn verwerping omringd hadden regeringsposities in zijn rijk.

Heiligen van de Allerhoogste: Vs.18 plaatst ons voor een vertaalprobleem. Moeten we de aanduiding van de heiligen hier weergeven als 'heiligen van de Allerhoogste' of als 'heiligen van de hoge plaatsen'? Letterlijk staat er 'de heiligen van de hoge'. De vraag is nu maar hoe men deze uitdrukking aanvult: met het woord 'plaatsen' of met het woord 'God'. De Statenvertalers doen het eerste. Zo ook Darby, Kelly en anderen met hen, die in deze term een oudtestamentische voorloper zien van het begrip 'hemelse gewesten' dat we in de brief aan de Efeziërs tegenkomen. Dan verstaat men onder deze heiligen allen die een hemelse positie in het Koninkrijk van Jezus Christus zullen innemen en wel in het bijzonder de Gemeente (Rom.8:17; 1Kor.6:1-6; 2Tim.2:10-12; Openb.3:21; 5:10). Met Van Leeuwen, Bultema en anderen houden we het op de tweede weergave. In feite behoeven we misschien helemaal geen woord aan te vullen, want de woorden 'van de Hoge' kunnen al bedoeld zijn als een wat verborgen aanduiding van God. We hebben iets dergelijks in Luk.15:28. Als de verloren zoon tot de erkenning komt dat hij 'tegen de hemel' gezondigd heeft, dan bedoelt hij daarmee, dat hij tegen God gezondigd heeft.

Een of twee klassen heiligen: In de verklaring zijn we er van uitgegaan dat in de verzen 17-22 slechts sprake is van één klasse heiligen die beurtelings als 'heiligen' en als 'heiligen van de Allerhoogste' worden aangeduid. Vrijwel alle uitleggers zijn deze mening toegedaan. Zie verder bij vs.27.

Van Leeuwen (p.175) verstaat onder deze heiligen 'de Zijnen op aarde; het dan tot de Heere Jezus bekeerde Israël, dat in het vuur gelouterd is gelijk men zilver loutert en beproeft, gelijk men goud beproeft (Zach.13:9; Mal.3:3). Maar 'bovenal de Zijnen, die met Hem nederdalen uit de hemel'. Kelly (p.137,138) geeft de volgende opsomming van groepen heiligen: alle oudtestamentische gelovigen, alle gelovigen die tot de Gemeente behoren (dus uit de tijd na de Pinksterdag tot aan de opname) en als derde alle martelaren uit de 'Grote Verdrukking'. Zoals bij de verklaring al betoogd, lijkt het, gedachtig aan het kader van het boek Daniël, het meest voor de hand liggend hier alleen aan het getrouwe deel van het volk Israël te denken uit welke tijd dan ook, waarbij de kwestie van aardse of hemelse positie niet in het blikveld ligt. Deze gedachte is niet 'hard' te maken, maar baseert zich hierop dat het in het boek Daniël altijd gaat om het volk van de profeet, om de stad Jeruzalem en het land Palestina (zie 8:10; 9:24; 10:14; 11:16,41,45;12:1).

Heersers of onderdanen?: Het kan duidelijk zijn, dat de hier bedoelde heiligen niet als onderdanen het rijk binnengaan, maar het als *regeerders* beërven. Dat blijkt namelijk uit Dan.2:37; 5:28; 6:1; 2 Kron.13:5; 21:3. In al deze teksten betekent 'koningschap ontvangen' immers 'koninklijke heerschappij toebedeeld krijgen'.

Tijdsduur: In het Oude Testament kan het woord ‘eeuwig’ een beperkte betekenis hebben, bijv. in de zin van ‘zolang de aarde bestaat’ (Gen.49:26; Job 19:24; Jer.25:9,12). Soms betekent het niet meer dan ons woord ‘altijd’ (Ex.14:13; Lev.25:46; 2Kon.5:21; Job 40:23; vgl. Joh. 13:8; Fil.1:15). Anders is dat wanneer over God en de Goddelijke dingen wordt gesproken. Dan heeft ‘eeuwig’ de volle zin van nimmer eindigend (zie 2Kor.4:18). Dat betreft ook het heil van de gezaligden en het eeuwig lot van de goddelozen.

De uitdrukking die hier wordt gebruikt, ‘eeuwigheid der eeuwigheden’, geeft enerzijds aan dat er dus in beperkte zin over ‘eeuwig’ gesproken kan worden, anderzijds houdt de uitdrukking zelf in dat het om een nimmer eindigende tijdsduur gaat. Het rijk van Christus bestaat eeuwig, ook al krijgt het een andere vorm.

Aanvang: Ten overvloede zij nog eens gezegd, dat de uitleg die de Christusregering in volle werkelijkheid met de hemelvaart van Christus laat beginnen te kort doet aan wat hier van het beërven van het koninkrijk wordt gezegd. Die regering begint in volle werkelijkheid pas bij zijn wederkomst, en dan regeren de heiligen met Hem. Anderen plaatsen die regering in de tijd van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde. Maar dan heeft Christus juist de specifiek Messiaanse heerschappij aan de Vader overgegeven. Het komt erop aan de in Openb.19 en 20 gegeven tijdsorde aan te houden. Bij beide hierboven genoemde uitleggingswijzen doet men dat niet. De één trekt het duizendjarig rijk naar voren en de ander duwt het naar achteren in de tijd.

De aard van de regering: Ook over de aard van de Christusregering bestaat verschil van mening. Velen beschouwen het koningschap van Christus als een regering over zijn Kerk. Uit dit vers, gecombineerd met vs. 13,14 blijkt echter dat Christus samen met ‘heiligen’ (wie dat dan ook mogen zijn) zal regeren over *volken, natiën en talen*.

Heiligen: Soms worden in het Oude Testament de engelen als heiligen aangeduid (Dan.4:13,23; 8:13). Die kunnen echter hier niet bedoeld zijn, want engelen worden niet op aarde vervolgd en engelen zijn geen mederegeerders met Christus.

Allerhoogste: Zie deel I p.216,232 en 284.

Ontvangen van het koningschap: Het vijfde, eeuwige koninkrijk is van totaal andere aard dan de vorige vier:

- het is niet aards, maar hemels van oorsprong en karakter;
- het staat in verband met de Allerhoogste en op geen enkele wijze met Satan;
- heiligen (alleen gelovigen) beërven het;
- mensen kunnen het zich niet toeëigenen door geweld; het ingaan in het rijk is het resultaat van het deel hebben aan de smaadheid van Christus;
- het is niet tijdelijk, wankelbaar of vergankelijk, maar eeuwig.

7:19, 20

Toen wilde ik de ware zin weten van het vierde dier, dat van die alle verschilde, dat buitengewoon vreselijk was met zijn ijzeren tanden en zijn koperen klauwen, dat at en vermaalde en wat overbleef met zijn poten vertrad, en van de tien horens, welke op zijn kop waren, en van die andere, die zich verhief en waarvoor er drie uitvielen, terwijl deze horen met ogen en een mond vol grootspraak er groter uitzag dan de andere.

Daniël is bijzonder geïnteresseerd in de betekenis van het vierde dier; naar de betekenis van de eerste drie vraagt hij niet. Daarbij wil hij niet alleen weten wat het dier globaal voorstelt, maar ook wat de horens voorstellen en heel speciaal wil hij weten wat de betekenis is van die ene horen die klein begon, maar die zich tenslotte boven de anderen verhief. De reden is te zoeken in de vermelding van vs.7 dat dit rijk van de vorige drie verschilde. Een tweede reden kunnen we aan de mededeling van vs.21 ontleen, namelijk dat deze horen strijd voerde met de heiligen. Het belang van Gods volk drijft de profeet ertoe deze vragen aangaande het vierde dier te stellen.

Aan de beschrijving van het dier (zie vs.7 en 8) voegt hij toe dat het dier koperen klauwen had. En van de kleine horens vermeldt hij, dat die er groter uitzag dan de anderen.

Koper: Zowel ijzer als koper spreken van hardheid. Zie voor deze betekenis van koper: Lev.26:19; Deut.28:23; Job 40:13; Jes.48:4; Jer.15:12; Micha 4:13; Zach.6:1.

Koper is kostbaarder dan ijzer en heeft dan ook de bijkomende zin van kostbaarheid, heerlijkheid, schoonheid. Dat is bijzonder het geval als er sprake is van gepolijst koper. Zie: Ezech.1:7; 40:3; Dan. 10:6.

In de tabernakel was alles in het heiligdom van goud of zilver. Het eerste spreekt van Goddelijke majesteit en gerechtigheid in zichzelf. Het tweede van majesteit en gerechtigheid uitkomend in de verlossing. De voorwerpen in de voorhof waren van koper. Dat spreekt van Gods majesteit en gerechtigheid uitkomend in zijn oordeel over de zonde. Bij het beest zal aan hardheid gedacht moeten worden met misschien iets van de zin van heerlijkheid erbij. Mogelijk mag er verband gelegd worden met het derde rijk dat in Dan.2 als het koperen rijk wordt voorgesteld; misschien is bedoeld dat een kenmerk van dat rijk nog steeds aanwezig is in het vierde rijk.

Zag er groter uit: Net als in 8:3 wordt het contrast getekend tussen het eerste optreden van de horen en de latere ontwikkeling. De horen begon dus klein, maar overtrof later al de andere in grootheid en macht.

Uitvielen: Dit zou zonder actie van wie dan ook hebben kunnen plaatsvinden. In vs.8 was echter sprake van 'uitgerukt worden', en dat doet al aan een agressief optreden van anderen denken. Beslissend is echter vs.24 waar staat dat de kleine horen drie andere ten val brengt.

Zie voor de andere in deze twee verzen genoemde symbolen de opmerkingen bij vs.7 en 8.

7:21, 22

Ik zag, dat die horen strijd voerde tegen de heiligen en hen overmocht, totdat de Oude van dagen kwam en recht verschaft werd aan de heiligen des Allerhoogsten en de tijd naderde, dat de heiligen het koningschap in bezit kregen.

Deze twee verzen zijn bijna geheel een toevoeging aan de beschrijving die in de verzen 7-14 gegeven is. Daar wordt geen melding gemaakt van vervolging van 'heiligen', hier wel. Daar werd gezegd, dat de Mensenzoon het koningschap ontving, hier wordt dat van de heiligen getuigd.

Deze verzen geven ook een uitbreiding van het in vs.18 meegedeelde, want dat vers vermeldt de vervolging van de heiligen niet.

De kleine horen voert dus niet alleen een politieke strijd waarbij hij wereldlijke machthebbers ten onder brengt, hij voert ook een godsdienstige strijd. Dit gegeven ontbreekt in Dan.2. Zoals gezegd worden de rijken hier op andere wijze belicht dan in dat hoofdstuk. Het ene bijbelgedeelte vult het andere aan. Van vervolging van heiligen wordt bij de beschrijving van de andere drie dieren niets vermeld. Ook daarin verschilt het vierde rijk van de vorige drie.

De heiligen worden dus vervolgd, en wel zodanig dat het lijkt alsof ze totaal het onderspit delven. De horen 'overmocht' hen. Dit hoeft niet per se te betekenen dat ze totaal werden uitgeroeid, het zegt slechts dat ze overwonnen worden (vgl. Gen.32:25,28; Ps.13:5; 129:2; Jer.15:20; 20:7,10; 38:22; Obadja:7; Hos.12:5). Denk aan Dan.12:7 waar gesproken wordt over 'verbrijzelen' van de macht van het heilige volk. Dat vele heiligen daarbij de dood zullen vinden, is duidelijk.

Aan deze heiligen wordt groot onrecht aangedaan; vandaar dat er gezegd wordt dat, als de Oude van dagen komt, hun 'recht verschaft werd'. God treedt op voor zijn volk. In het verleden heeft Hij dat meerdere malen 'op kleine schaal' gedaan. Denk aan de tijd van de Richteren toen Gods volk vanwege zijn zonde benauwd werd door vijanden. Bekeerde het volk zich, dan riep de Heer een richter, een verlosser, die hen bevrijdde uit de hand van de wrede onderdrukker. In de toekomst zal zich dat in het groot herhalen. Jes.59 geeft hiervan een indringende beschrijving. Dat hoofdstuk bestaat uit drie delen. Met het 'want' van vs.3 wordt het gedeelte ingeleid dat aangeeft waarom Israël verdrukt wordt: vanwege de zonde van het volk. Met het 'daarom' van vs.9 begint het gedeelte van de schuldherkenning. En met het 'maar' van vs. 15b begint het deel dat spreekt over de komst van de Verlosser, die niet alleen helpt, maar ook recht en gerechtigheid laat zegevieren. Hij verschaft zijn vervolgte volk recht. Zie in dit verband Jes.1:27; Mal.4:16-18; Mark. 10:15; Luk. 18:7,8; Openb.6:9-11.

Het ontvangen van het koningschap moet voor de getrouwen onder Israël gezien worden als een beloning op hun trouw.

Overmogen: Maier (p.288) denkt bij dit ‘overmogen’ aan de afval die zal plaatsvinden waardoor het lijkt alsof de antichrist als overwinnaar uit de geestelijke strijd te voorschijn komt. Hij verwijst daarvoor naar Matth.24:10,12 en Openb.13:7. De ware gelovigen zullen trouw blijven: Matth.24:13; Openb.13:8,10. Wij denken veeleer aan vervolging en gewelddadige onderwerping.

Recht verschaffen: Sommige vertalingen, zoals de St.Vert. hebben in plaats hiervan ‘het gericht geven aan’. Aalders (p.142) is van mening dat ‘de bedoeling ongetwijfeld is dat hun zaak triomfeert’, dus dat hun recht verschaft werd. Beide verklaringen zijn echter mogelijk. Zo goed als de heiligen het koningschap ontvangen, zo goed zullen ze ook met Hem rechtspreken. Bovendien komt rechtspreken door heiligen (afgezien van de vraag welke heiligen dat betreft) op andere plaatsen in de Schrift voor (Matth.19:28; 1Kor.6:2,3). Toch lijkt het hier aannemelijker aan recht verschaffen te denken.

De tijd naderde: Zie bij vs. 12.

7:23

Hij sprak aldus: Dat vierde dier is het vierde koninkrijk, dat op aarde zal zijn, dat verschillen zal van alle (andere) koninkrijken, en dat de gehele aarde zal verslinden en haar zal vertreden en vermorzelen.

De persoon tot wie Daniël zich om uitleg gewend heeft (vs.16), gaat nu verder met zijn verklaring. Het vierde dier, waarvan Daniël de juiste zin wil weten, is het vierde koninkrijk op aarde. Het is goed nog eens te herhalen dat er dus slechts vier wereldrijken elkaar zullen opvolgen (vgl. vs.17). Vervolgens wijst ‘de engel’ op het bijzondere karakter van dit vierde rijk dat in zijn optreden zo duidelijk naar voren komt (vgl. vs.7). Nogmaals: wat een verschil met het optreden van de Heer Jezus zoals daarover in Jes.42:1-4 geprofeteerd wordt en waarvan we in de evangeliën lezen. Geen vertrappen en vermorzelen bij Hem, maar ontzien van het zwakke en het oprichten ervan. Zeker, de Heer zal ook eenmaal ‘vertreden’, namelijk als Hij als Rechter verschijnt en zijn vijanden aan zijn voeten zullen worden onderworpen. Maar dat betreft degenen die zijn liefde afgewezen hebben en die zich niet met God wilden laten verzoenen.

Vierde koninkrijk: Opnieuw wordt een koning met zijn koninkrijk vereenzelvigd. Verder wordt in dit vers nog eens duidelijk gesteld dat het om een rijk op aarde gaat. De aard van het beest wordt opnieuw genoemd; zie vs.7 en vs.19.

De gehele aarde: Die uitdrukking mag niet zo universeel worden opgevat dat de hele aardbol er onder verstaan zou moeten worden. Het ‘gehele aardrijk’ genoemd in Luk.2:1 omvatte slechts het gebied van het toenmalige Romeinse rijk. Uit het boek Openbaring weten we dat er naast het beest nog koningen zijn ‘van de opgang van de zon’ (Openb.16:12). Die rijken vallen er dus in ieder geval niet onder. We zullen in dit vers dan ook moeten denken aan het gebied van het voormalige Romeinse rijk, misschien zelfs hoofdzakelijk aan het westelijk deel ervan.

7:24

En de tien horens - uit dat koninkrijk zullen tien koningen opstaan, en na hen zal een ander opstaan; die zal van de vorige verschillen en drie koningen ten val brengen.

De tien horens duiden tien koningen aan (zo mogelijk vereenzelvigd met het gebied waarover ze regeren). Er staat dat ze uit het koninkrijk ‘opstaan’. Met andere woorden: het koninkrijk was er dus al. Deze tien hebben het niet gesticht; ze komen uit het rijk voort. Net als in Dan.8:8 in het geval van de vier horens die de plaats innemen van de ene grote horen die verbroken is, zien de tien horens dus op een latere fase van het rijk, in dit geval zelfs de eindfase ervan, zoals we al eerder bevestigd hebben.

Het vierde rijk zal in zijn laatste vorm dus tiendelig zijn. Niet ten onrechte spreekt men over een tienstatenbond. We verwezen al eerder naar Openb.13 en 17. Daarbij moet natuurlijk eerst aange-toond worden dat het én hier in Daniël én in de genoemde hoofdstukken uit de Openbaring om het-

zelfde rijk gaat. Tot nu toe hebben we dat ‘voetstoots’ aangenomen; het volgende overzicht laat zien dat het inderdaad zo is.

Daniël 7

Openbaring 13, 17, 19

a. het vierde dier komt net als de voorgaande drie <i>uit de zee</i> (vs.2,3)	a. het beest stijgt <i>uit de zee</i> (13:1)
b. het heeft <i>tien horens</i> (vs.7)	b. het heeft zeven koppen en <i>tien horens</i> (13:1; 17:3)
c. het wordt gekenmerkt door <i>grootspraak</i> (vs.8,11,20,25)	c. op zijn koppen namen van lastering (13:1); het sprak <i>grote dingen</i> en <i>lasteringen</i> (13:5,6)
d. de drie vorige rijken worden gekarakteriseerd als <i>leeuw, beer, panter</i> (vs.4-6)	d. het vierde rijk is een <i>luipaard</i> (of panter) gelijk; heeft poten als van een <i>beer</i> en de muil van een <i>leeuw</i> (13:2)
e. één <i>horen</i> krijgt bijzondere <i>macht</i> (vs.20,24,25)	e. de tien horens geven hun <i>macht aan het beest</i> (17:3)
f. de horen <i>voert strijd</i> tegen de <i>heiligen</i> (vs.21,25)	f. het beest <i>voert krijg</i> tegen de <i>heiligen</i> (13:7)
g. de horen <i>overmocht</i> de heiligen	g. het beest <i>overwint</i> de heiligen
h. het <i>vierde dier</i> wordt <i>gedood</i> en de <i>heerschappij ontnomen</i> (vs.11,12); de <i>horen</i> werd de <i>heerschappij ontnomen</i> (vs.25,26)	h. het Lam zal <i>het beest</i> en zijn tien koningen <i>overwinnen</i> (17:14). Het <i>beest</i> wordt <i>overwonnen</i> en geworpen in de poel des vuurs, de overigen worden gedood (19:19,21)

De overeenkomst is duidelijk genoeg, maar toch zijn er ook verschillen op te merken:

- a. In Daniël 7 is sprake van drie koningen die ten val gebracht worden door een ‘elfde’, die nadien voor het voetlicht zal treden. In Openb.17 lezen we slechts dat de tien koningen hun macht aan het beest geven. Misschien moeten we het zo opvatten, dat het beest en de regeerder (de kleine horen nadat hij groot geworden is) vereenzelvigd worden.
- b. Openb.17 vermeldt dat het beest zeven koppen heeft, en dat gegeven missen we bij Daniël. Bij de panter betekenen de vier koppen vier koningen, regerend over vier delen van het Griekse rijk. Hier in Openb.17 hebben de koppen een dubbele symbolische zin. Het zijn zeven bergen en zeven koningen.
- c. Daniël spreekt achtereenvolgens over de leeuw, de beer en de panter en dat als over zelfstandige rijken. Johannes ziet het beest uit de zee met kenmerken van de panter, de beer en de leeuw. Het beest uit Openb.13 en 17 is het vierde dier van Daniël 7, maar het heeft de kenmerken van de overwonnen rijken in zich opgenomen. Vandaar ook dat de volgorde verschilt. Daniël ziet de rijken in hun toekomstig optreden. Johannes ziet als het ware terug. Hij aanschouwt het Romeinse rijk dat bepaalde kenmerken van het Griekse, Medisch-Perzische en Babylonische rijk vertoont.

Tien koningen zullen opstaan: Maier laat kennelijk de koningen na elkaar optreden en brengt hiermee 1Joh.2:18 en Matth. 24:5,24 in verband. Het gaat echter niet aan de tien koningen als voorlopers van de antichrist te schilderen. Het zijn tien koningen die over delen van het Romeinse rijk regeren, en die blijkens Openb.17:12 vrijwel gelijktijdig optreden: ‘En de tien horens die u hebt gezien, zijn tien koningen, die nog geen koninkrijk ontvangen hebben, maar één uur gezag als koningen ontvangen met het beest. Dezen hebben enerlei bedoeling en geven hun macht en gezag aan het beest’.

Zal van de vorige verschillen: We zagen al dat het vierde dier van de vorige drie dieren verschilde (vs.7 en 19). Nu lezen we dat de kleine horen van de tien andere verschilde. Dat betekent dat deze vorst in geaardheid zal verschillen van de andere tien. Dat verschil wordt in vs.25 uitgewerkt. Misschien mogen we in dit gegeven nog weer een bevestiging zien dat deze koning met het beest vereenzelvigd wordt.

Ten val brengen: Maier (p.290) maakt bij deze woorden een opmerking die ik graag doorgeef:

Zijn discipelen heeft Jezus gewaarschuwd voor een strijd om de macht. Voor hen moest gelden: 'Wie onder u groot wil zijn, zij uw dienaar' (Matth.20:26). Bij de antichrist geldt het omgekeerde: 'Wie onder u groot wil zijn moet anderen ten val brengen'. Vanuit dit gezichtspunt gezien is het belangrijk Jezus en Mohammed met elkaar te vergelijken. Jezus stierf dienend aan een kruis. Mohammed stierf als veroveraar in de armen van zijn lievelingsvrouw. De discipelen van Jezus stierven als martelaren. De volgelingen van Mohammed doodden elkaar in de strijd om de macht.

Hierbij moet helaas wel opgemerkt worden, dat in later tijd het gevecht om de macht de christenheid ook niet vreemd is geweest.

Moderne uitleggers laten het boek Daniël niet verder lopen dan tot de tijd van Antíochus Epífanes die ze als de elfde, de kleine horen beschouwen. Zijn voorgangers zouden dan door de genoemde tien horens voorgesteld worden. Hun visie hebben we al globaal afgewezen, maar dit stukje uitleg klopt los daarvan ook niet. Het rijk van Antíochus Epífanes kon namelijk in grootte en macht niet tippen aan dat van Alexander de Grote die men als de eerste van de tien beschouwt. Bovendien negeert men ook het gegeven van Openb.17 dat de tien tegelijk aan de macht komen.

7:25

Hij zal woorden spreken tegen de Allerhoogste, en de heiligen des Allerhoogsten te gronde richten; hij zal er op uit zijn tijden en wet te veranderen, en zij zullen in zijn macht gegeven worden voor een tijd en tijden en een halve tijd...

Dit vers grijpt terug op de vs. 8,11 en 20. Het laat zien waaruit de 'grootspraak' van deze horen bestaat en daarmee geeft het kennelijk aan waarin de kleine horen van de andere horens verschilt. Er worden drie dingen van deze horen vermeld: ten eerste het uiten van hoogmoedige en lasterlijke taal tegen God, de Allerhoogste. In Openb.13:5,6 lezen we iets dergelijks van het beest, namelijk 'en hem werd een mond gegeven die grote dingen en lasteringen spraken hij opende zijn mond tot lasteringen tegen God, om zijn naam te lasteren...' (vgl. Openb.16:9,11,21). Zoiets wordt bij de andere koningen blijkbaar niet gevonden. Het is kenmerkend voor de komende werelddictator. Ten tweede staat er dat hij de heiligen van de Allerhoogste te gronde richt. We stonden daar al bij stil (zie bij vs.21). Dit is ook uniek voor deze vorst. Van vervolgen van de getuigen van God door het beest spreekt ook Openb.11:2,7 en 13:7. Openb.13:7 toont dat de kleine horen uiteindelijk *de* regeerder van het vierde rijk wordt; vgl. ook Openb.13:15, dat spreekt van de wrede activiteit van 'het andere beest' dat de macht voor het eerste beest uitoefent. Deze vervolging van de heiligen komen we ook tegen in Openb.12. Ze gaat daar uit van de draak ofwel van Satan. Deze heeft daarvoor zijn instrumenten: de beide beesten genoemd in Openb.13. Het is dan ook niet toevallig dat de beschrijving van Satan als de rode draak in Openb.12:3 zo sterk overeenkomt met de beschrijving van het beest uit de zee in Openb.13:1,2 en 17:3,7,12.

De draak en de twee beesten zullen zich in openlijke opstand tegen God keren en de heiligen vervolgen. Niet geheel ten onrechte heeft Joh. de Heer in dit verband gesproken van een antigoddelijke drieëenheid. Deze drie doen gezamenlijk wat hier in Dan.7 aan de kleine horen wordt toegeschreven.

In de derde plaats wordt als kenmerk van de kleine horen gegeven dat hij er op uit zal zijn 'tijden en wet' te veranderen. Daar is een aanvullende mededeling bij dat zij in zijn macht gegeven worden, 'tijd, tijden en een halve tijd'. Dit is een geheel nieuw gegeven, dat we in de voorgaande verzen niet tegenkwamen. Het veranderen van de tijden zal zien op het veranderen van de joodse feesttijden des Heren (zie Lev.23, vooral vs.7). Met, de wet wordt bedoeld op de aan Israël gegeven wet en de hiermee verbonden eredienst. Dit optreden van de kleine horen zal slagen gedurende een periode die wordt omschreven als 'tijd, tijden en een halve tijd'. Op de juiste zin daarvan komen we nog terug; hier zij alleen opgemerkt dat de tijdsduur dus bepaald is. Opnieuw verwijzen we naar het woord: 'Mijn tijden zijn in uw hand' (Ps.31:16). De waarheid van deze prachtige belofte zullen de vervolgde gelovigen uit die tijd ervaren.

Allerhoogste: Zie deel I p.216.

Heiligen des Allerhoogsten: Zie bij vs. 18 en 27.

Te gronde richten: Voor de mogelijke betekenis van deze uitdrukking citeer ik Aalders (p.151) die opmerkt:

Het werkwoord dat hier voor ‘te gronde richten’ is gebruikt, is tekenachtig - eigenaardig. In zijn grondvorm betekent het ‘versleten zijn’, en zo wordt het gebruikt van oude kleren, zoals in Joz.9:13, verder ook van het door ouderdom vervallen menselijk lichaam. In de hier voorkomende vorm krijgt het dan de zin van: door het gebruik ‘verslijten’, opmaken; en zo komt het ook voor van harde bejegening waardoor mensen worden afgebeuld en ‘versleten’, bijv. in 1Kron.17:9 (onze Statenvertaling heeft hier ‘krenken’). Het drukt dus uit de langdurig voortgezette en hardnekkig volgehouden onderdrukking en vervolging, die zelfs de sterksten afmat en uitput, en daarom de taaisten weerstand breekt en de krachtigsten doet bezwijken. Vgl. ook Openb.13:7 en vooral 17. De vervolging der gelovigen onder de antichrist zal in verschrikkelijkheid alle voorgaande geloofsvervolgingen verre overtreffen’.

Het voorgaande betekent niet dat de getrouwen onder de verdrukking zullen bezwijken. Ze zijn in de hand van de Heer, en al moeten ze hun getuigenis met de dood bekopen, dan zijn toch zij de overwinnaars en niet het beest (zie Openb.12:11; vgl. 1Joh.2:13,14; 4:4; 5:4,5).

Tijden en wet: Verschillende uitleggers verdedigen met klem, dat met tijden en wet meer algemeen de maatschappelijke wetten en instellingen bedoeld zijn. Aalders wijst daartoe op Dan.2:16,21; 3:7,8; 4:36; 7:12,22 en Ezra 5:3 waar het woord ‘tijd’ in niet-religieuze zin wordt gebruikt (Aalders, p.151,152; zie ook D. J. de Groot, p.159; A. de Bondt, p.39). Het beroep op deze teksten heeft echter weinig of geen zeggingskracht. Het verband maakt namelijk duidelijk, dat het in die teksten om de landswetten *moet gaan*. Dat is hier echter niet het geval. Trouwens ten aanzien van het woord ‘wet’ geeft Aalders toe, dat dit in 6:6 en Ezra 7:12,14,21,25,26 voorkomt in religieuze zin. Hij beroept zich echter op Dan. 2:9,13,15; 6:9,13,16 en Ezra 7:26 waar het woord een niet-religieuze betekenis heeft. Maar hiervan geldt hetzelfde; uiteindelijk beslist het verband waarin de uitspraak voorkomt de betekenis ervan. Welnu, in Dan.7:25 volgt de uitspraak van veranderen van tijden en wet op de mededeling dat de horen de heiligen vervolgt. Gezien in het licht van Dan.8:13,14; 9:27; 11:31,32; 12:11,12 ligt het veel meer voor de hand aan de joodse feestdagen en de joodse wet te denken. Ter ondersteuning van deze gedachte verwijzen we nog naar Openb.11:2 en 13:5b alsmede naar 2Thess.2:4. We sluiten niet uit, dat in de tijd van de Grote Verdrukking de antichrist ook algemeen geldende regels en inzettingen zal aantasten, zoals dat is gebeurd in de tijd van de Franse revolutie en bij de bolsjewistische revolutie in Rusland. We geloven echter niet, dat dit in ons vers bedoeld is.

Zij zullen in zijn hand gegeven worden: De vraag is waarop dit ‘zij’ terugslaat. Op de ‘heiligen’ of op ‘tijden en wet’? Omdat er sprake is van ‘in zijn macht gegeven worden’ en verderop van ‘recht verschaffen aan de heiligen’, lijkt het eerste meer voor de hand te liggen.

Het is overigens van belang op te merken dat niet de prediking van het evangelie en de doorwerking daarvan het tot stand komen van het koninkrijk van Christus bewerkt, maar dat het oordeel over de volken en hun rijken de oprichting van het rijk van Christus inluidt.

Tijdsduur van de Grote Verdrukking: De periode van vervolging waarvan hier sprake is wordt onder bepaalde namen in de Schrift aangegeven: Jer.30:7 spreekt over ‘de tijd van grote benauwdheid voor Jakob’. Dan. 12:1 sluit zich daar in dezelfde bewoordingen bij aan. Christus spreekt over ‘een grote verdrukking zoals er niet geweest is en er niet weer zijn zal’ (Matth.24:21, vgl. vs.29 en Mark.13:19). In Openb.7:14 wordt over *de* grote verdrukking gesproken als een welbekend begrip.

In Openb.3:10 treffen we een andere uitdrukking aan, namelijk ‘het uur van de verzoeking’. We kunnen wel aannemen dat het daar om dezelfde periode gaat. Hier wordt echter niet gedacht aan de verdrukking van de gelovigen, maar aan de verleiding die van de antichrist uitgaat om de getuigen van God tot afval te bewegen (denk aan Openb.13:14, waar van verleiding of verzoeking sprake is).

De tijdsduur van deze verdrukings- en verleidingsperiode wordt eveneens op verschillende manieren aangegeven, en dat niet maar voor de variatie, maar met een bepaalde bedoeling. We geven ze weer in het volgende overzicht:

- Dan.7:25 *tijd, tijden en een halve tijd*. Betreft vervolging (van de heiligen uit het joodse volk) door de kleine horen (de toekomstige dictator van het hersteld Romeinse wereldrijk).
- Dan. 9:27 *een halve 'week'*. Daarin zal de vorst (die Jeruzalem veroverd, zie vs.24,26) slachtoffer en spijsoffer (in de tempel te Jeruzalem) doen ophouden.
- Dan. 12:7 *tijd, tijden en een halve tijd*. De tijd van grote benauwdheid (voor het volk van Daniël, zie vs. 1b).
- Openb.11:2 *42 maanden*. Vertreding van de heilige stad (Jeruzalem, zie vs.2 en 8, vgl. Luk.21:24, en voor de term 'Sodom': Jes.1:10).
- Openb. 11:3 *1260 dagen*. Getuigenis (te Jeruzalem) van de twee profeten (vgl. optreden van Mozes en Aäron voor Farao en van Elia ten tijde van Achab).
- Openb. 12:6 *1260 dagen*. Verblijf van de vrouw (Israël, zie Gen.37:9 en vgl. Openb.12:5 en Ps.2:8,9 met Rom.9:5 en Hebr.7:14) in de woestijn (temidden van de volken? - vgl. Ezech.20:35).
- Openb. 12:14 *tijd, tijden en een halve tijd*. Verbergingsperiode van de vrouw (Israël). Deze tijdsaanduiding is dus hetzelfde als 1260 dagen.
- Openb. 13:15 *42 maanden*. De tijd die het beest (het Romeinse rijk en zijn dictator) krijgt om te handelen (vgl. Openb.11:7).

Bij 'tijd, tijden en een halve tijd' wordt vermoedelijk het verkort zijn van die periode tot uiting gebracht. De 42 maanden van optreden van het beest (6 maal een zevental) wekken de idee van een vrij lange periode, maar herinneren ook aan onvolkomenheid, menselijk tekort. Zes is immers het getal van de mens (zie bij 3:1). De periode haalt niet 49 ofwel zeven maal zeven, de tijd van het jubeljaar. Het bevrijdingsjaar ligt in Gods hand! De aanduiding van 1260 dagen geeft wellicht aan, dat er elke dag van de verdrukkingperiode een getuigenis wordt afgelegd, alsook dat Israël dag voor dag bewaard wordt.

We hebben in al de bovengenoemde gevallen met eenzelfde tijdsduur van drieëneenhalf jaar te maken. Er is geen beslissende reden om van de letterlijke zin van deze tijdsopgave af te wijken (contra Veldkamp, p.129 en anderen). Wel kunnen we meegaan met de gedachte dat de kenmerkende tijdsaanduiding van 'tijd, tijden en een halve tijd' ook een symbolische zin kan hebben. De vorige periodes wijst trouwens al in die richting. Na één en twee ('tijden' als verdubbeling opgevat) zou men drie (rekenkundige reeks) of vier (meetkundige reeks) verwacht hebben. In plaats daarvan volgt er echter slechts 'een halve tijd'. Het einde staat plotseling voor de deur. Daarnaast houden we echter vast aan de letterlijke zin. We denken daarbij aan het woord van de Heer Jezus dat de tijd van de Grote Verdrukking (ver)kort is (zie Matth.24:22).

Bij de bespreking van Dan.9:25-27 komen we terug op deze drieëneenhalf jaar.

7:26

Dan zal de vierschaar zich nederzetten, en men zal hem de heerschappij ontnemen en hem vernietigen en vernietigen tot het einde.

In tegenstelling tot vs. 12 spreekt dit vers alleen over de ondergang van de befaamde horen en niet over die van het vierde dier en van de voorafgaande drie rijken. Zo komt de nadruk geheel op deze vorst te liggen. Wat in vs. 11 van het dier gezegd wordt, wordt hier van de horen getuigd, die de opperheerschappij in het rijk voert. Dat bewijst weer opnieuw hoe in de Schrift rijk en vorst van het rijk vereenzelvigd worden.

Vierschaar: Zie bij vs. 10.

Heerschappij ontnemen: Vergelijk bij vs.12. Hier gebeurt het tegengestelde van wat we in Dan.2:38,39 lezen.

Tot aan het einde: Deze uitdrukking kan in dit verband betekenen: 'totaal' of 'volledig'. Het is echter ook mogelijk dat er mee bedoeld wordt op de tijd van het einde. Dan ziet het op het moment, dat aan de aardse machten met hun boosheid en geweld een einde wordt gemaakt en het rijk van de

Messias wordt opgericht. Andere uitdrukkingen in Daniël die hierop betrekking hebben zijn: 'de tijd van het einde' (8:17,19); 'het laatste van de gramschap' (8:19); 'de verre toekomst' (8:26; 10:14); 'het einde' (9:26; 11:27; 12:6vv.); 'de eindtijd' (11:35,40;12:4,9); 'het einde der dagen' (12:13).

Op deze tijd doelden de discipelen met hun vraag: 'Heer, wat is het teken van uw komst en van de voleinding der eeuw?' (Matth.24:3; vgl. vs.6,13,14; zie ook Matth.10:22; 28:20; Mark.13:7,13; Luk.21:9). In 1Kor.15:24 en 1Petr.4:7 wordt bedoeld op een latere tijd, namelijk op de aanvang van de periode van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde.

7:27

En het koningschap, de macht en de grootheid der koninkrijken onder de ganse hemel zal gegeven worden aan het volk van de heiligen des Allerhoogsten: zijn koningschap is een eeuwig koningschap, en alle machten zullen het dienen en gehoorzamen.

Er is al op gewezen, dat in dit vers - net als in vs. 18 - over de heerschappij van de heiligen gesproken wordt en niet over die van de Zoon des mensen, waarover vs. 14 spreekt. Het één sluit het ander echter niet uit. Het is van belang op te merken, dat het koningschap zelf niet 'het koningschap van de heiligen genoemd wordt'. Er staat aan het slot van vs.27 niet '*hun* koningschap is een eeuwig koningschap', maar '*zijn* koningschap is een eeuwig koningschap'. Het is het koningschap van de Allerhoogste. Het gaat om *zijn* eer.

Het valt op dat de beschrijving van de heerlijkheid van het koningschap die van vs. 14 overtreft. Er wordt gezegd, dat de macht en de grootheid der koninkrijken onder de ganse hemel aan het volk van de heiligen gegeven zal worden. En in plaats van 'alle volken, natiën en talen' staat hier dat 'alle machten' aan deze heerschappij ('het' slaat terug op koningschap) onderworpen zullen zijn. En behalve van 'dienen' is hier ook sprake van 'gehoorzamen'. De beschrijving geeft een opklimming aan.

Het volk van de heiligen des Allerhoogsten (der hoge plaatsen): Er zijn uitleggers, die een onderscheid maken tussen de heiligen van de Allerhoogste - genoemd in de vs.18-25 - en het volk van de heiligen van de Allerhoogste. W. Kelly brengt het onderscheid zo naar voren:

Zij (de heiligen van de hoge plaatsen, JGF) staan in contrast met anderen, want er zullen als Christus komt om te regeren ook heiligen zijn, die gezegend zullen zijn op aarde. Er zal daar een grote oogst zijn. De Heer zal die heiligen inbrengen in de beloofde zegeningen van het koninkrijk. Maar wij zijn uitverkoren in Christus vóór de grondlegging van de wereld en wij zullen over de aarde regeren. Dat moet onderscheiden worden van het koninkrijk en het domein onder de hemel. Er zijn bepaalde heiligen, die zich in de hemel bevinden, maar er wordt over een andere klasse gesproken en die treffen we hier beneden aan. Het koninkrijk zal worden gegeven aan het volk van de heiligen van de hoge plaatsen. Dit zijn sommige van de personen over wie de heiligen zullen regeren. 'Weet gij niet' brengt Paulus naar voren 'dat de heiligen de wereld zullen oordelen?' Zo hebben we hier dus (in vs. 27, JGF) 'het volk van de heiligen van de hoge plaatsen als een aparte klasse. (p.137,138)

Met deze verklaring kan ik toch niet meegaan, en dat om de volgende redenen:

(1) Vs.27 stemt zozeer met vs. 18 en 22 overeen, dat een onderscheid tussen de daar genoemde heiligen en zij die in vs.27 genoemd worden kunstmatig aandoet. Van de heiligen zowel als van het volk van de heiligen wordt getuigd, dat ze 'het koningschap ontvangen'. Van enig verschil is geen sprake. Er staat niet dat de eersten geregeerd en de laatsten onderdanen in het rijk zullen zijn. Bovendien betekent 'koningschap ontvangen' dat men regeert. Van een verschil in wijze van regering is daarbij evenmin sprake.

(2) Het is niet erg waarschijnlijk, dat in dit gedeelte en in het boek Daniël in het algemeen een onderscheid tussen de heiligen, te weten heiligen in de hemel en heiligen op aarde, ingevoerd zou moeten worden. In feite gaan we dan met onze uitleg over de grenzen van de joodse bedeling heen en importeren we gegevens van de christelijke bedeling in de joodse. In typologische zin vinden we veel gegevens van de nieuwe bedeling in beeld voorgesteld in de oude, maar hier gaat het om directe uitleg en dat is een andere zaak. Voor een onderscheid als door Kelly bedoeld moeten we in de Openbaring van Johannes zijn, niet in de profetie van Daniël.

(3) Men kan het verlore Israël tezamen met de andere heiligen op aarde toch moeilijk het volk van de Gemeente en van de andere hemelse heiligen noemen.

(4) De opvatting van Kelly rust voornamelijk op het verschil in woordkeus. Alle nadruk komt te liggen op *'het volk van de heiligen'*. Deze uitdrukking mogen we echter niet gelijkstellen met een uitdrukking als *'het volk van de koning'*. Dan bedoelen we namelijk het volk dat de koning toebehoort. In het hier gegeven geval kan men eenvoudig lezen: *'het volk bestaande uit de heiligen'*. Dat is veel aannemelijker dan *'het volk dat aan de heiligen van de hoge plaatsen toebehoort'*.

Het voorgaande betekent niet dat er geen mederegeerders met Christus zullen zijn (we stonden daar al eerder bij stil) en zelfs verschillende klassen: oudtestamentische heiligen, gelovigen die de Gemeente vormen en de martelaren uit de Grote Verdrukking. De vraag is alleen maar of deze in Dan.7 bedoeld zijn, en dat lijkt mij niet het geval.

Eeuwig koningschap: Zie bij vs. 14.

7:28

Hier eindigt het bericht. Wat mij, Daniël betreft, mijn gedachten ontstelden mij zeer, zodat mijn gelaatskleur verschoot; en ik bewaarde deze woorden in mijn hart.

Daniël geeft duidelijk het eind van zijn relaas aan (vgl. vs. 1), en vertelt dan nog wat voor indruk dit alles op hem gemaakt heeft. De visioenen hebben hem ontsteld, en dat is van zijn gelaat te lezen (vgl. 4:19; 5:6,10).

We stonden bij dit laatste al stil toen we vs. 15 overdachten. Het is goed daarbij ook te bedenken wat er van Johannes op Patmos vermeld staat. Hij was zo geroerd toen hij vernam dat er niemand was om het boek met de zeven zegelen te openen, dat hij weende. Wij lezen het betreffende gedeelte met droge ogen. Wij weten dat er wel iemand waardig was, namelijk *'het Lam'*, dat is Jezus Christus, onze Heer. Maar kunnen we ons wel inleven in de gemoedsgesteldheid van Johannes of is het voor ons allemaal vanzelfsprekend? Roert het woord ons niet of niet meer? Als dat het geval is kunnen we van Johannes en van Daniël nog iets leren.

We zouden ons kunnen voorstellen dat de profeet het gezicht dat hem ontstelde zo spoedig mogelijk probeert te vergeten. Maar dat doet hij niet. Hij heeft alles nauwkeurig opgetekend, en bovendien bewaart hij *'deze woorden'* in de enig goede bewaarplaats, in zijn hart.

Bewaren van het woord: Zie Ps.119:17,57; Joh.8:51,52,55 (voorbeeld van de Heer Jezus!); 14:23,24; 15:20; 17:6; 1Joh.2:5; Openb.3:8,10; 22:7,9. In al deze teksten alsmede in de teksten die spreken over bewaren van geboden (gebod), inzettingen, bevelen, e.d. betekent *'bewaren'* meer dan *'in het geheugen opnemen'*. Het betekent dat met het woord rekening gehouden wordt, dat het gebod opgevolgd wordt.

Bewaren in het hart: Zie Luk.2:19 (51); 8:15; 11:28.

Deze woorden: In eerste instantie slaat dat op wat Daniël *mondeling* als uitleg heeft ontvangen, maar het staat natuurlijk niet los van wat hij heeft *gezien*.

Over de realiteit van dit droomgezicht van Daniël merkt Veldkamp (p.113) heel puntig op:

Een sprookje, dit defilé der gedachten? Nu ja, de wereld moge er om schateren, en de kerk moge wat soezen en dutten en ruzie maken, maar wie de realiteit van Daniels droom negeert, *'het zal also zijn, gelijk wanneer een hongerige droomt, en ziet, hij eet, maar als hij ontwaakt, zo is zijn ziel ledig (Jes.29:8a).*

Achter Daniël mogen we de persoon van Christus wel zien oprijzen. De profeet bezat om zo te zeggen *'de gezindheid van Christus'*. Hij voelde mee met zijn volk in de verdrukkingen, zoals Christus dat doet met de zijnen. En zoals Daniël voor zijn volk bad (zie hst.9), zo doet Christus dat als de volmaakte Hogepriester voor zijn Gemeente in deze tijd.

Einde hoofdstuk 7.

Lees verder over het boek Daniël : <http://www.verhoevenmarc.be/daniel.htm>

verhoevenmarc@skynet.be - www.verhoevenmarc.be - www.verhoevenmarc.be/NieuwsteArtikelen.htm